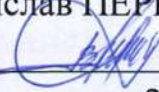

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГЕОДЕЗІЇ, ЗЕМЛЕУСТРОЮ ТА ГЕОІНФОРМАТИКИ

Реєстрац. № 172-12/25

На правах рукопису
УДК:911.5(477.87)+712.3:502.4
«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри геодезії,
землеустрою та геоінформатики
к.н. з д.у., доц.
Владислав ПЕРЕСОЛЯК

« 08 » грудня 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему :

**«ПРОЄКТ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ НА
ТЕРИТОРІЇ СМТ. ВЕЛИКИЙ БЕРЕЗНИЙ УР. ТЕРМАЧУВ»**

Спеціальність : 193 Геодезія та землеустрій

Виконавець роботи :
студентка
Гомович Євгенія Михайлівна

Науковий керівник :
к. н. з д. у., доц.
Пересоляк Владислав Юрійович

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГЕОДЕЗІЇ, ЗЕМЛЕУСТРОЮ ТА ГЕОІНФОРМАТИКИ

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи магістра
на тему :
«Проект організації території ландшафтного парку на території смт. Великий
Березний ур. Термачув»

Виконала :
студентка 2 курсу магістратури денної форми навчання
зі спеціальності 193 Геодезія та землеустрій

Виконала : Євгенія ГОМОВИЧ

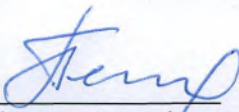
Керівник : Владислав ПЕРЕСОЛЯК

Рецензент : Леонід ШЕВЧУК

Реєстрація N° 172-12/25
(номер)

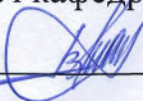
« 08 » грудня 2025 р.
(дата)

(підпис інженера кафедри)

Святослав ПОЛІЩУК
(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Кваліфікаційна робота бакалавра допущена до захисту

Завідувач кафедри геодезії, землеустрою та геоінформатики

 к.н.з д.у., доц. Владислав ПЕРЕСОЛЯК
(підпис)

« 08 » грудня 2025 р.
(дата)

Рецензент _____
(підпис)

(науковий ступінь, вчене звання)

ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Факультет: географічний

Кафедра: геодезії, землеустрою та геоінформатики

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Спеціальність: 193 «Геодезія та землеустрій»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
геодезії, землеустрою та
геоінформатики
доц. Владислав ПЕРЕСОЛЯК

«30» квітня 2025 р.

**ТЕХНІЧНЕ ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

Гомович Євгенії Михайлівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема кваліфікаційної роботи: «Проект організації території ландшафтного парку на території смт. Великий Березний ур. Термачув»

Керівник роботи – к.н з д.у, доц. Пересоляк Владислав Юрійович

Затверджено розпорядженням вищим навчальним закладом №21 від «30» жовтня 2025 р.

Строк подання студентом кваліфікаційної роботи « 08 » грудня 2025 р.

1. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи:

2. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

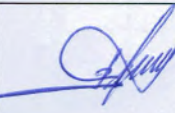
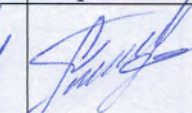
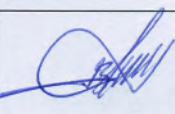
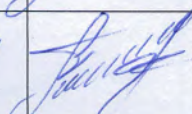
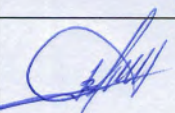
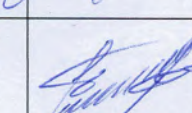
1) Вивчення нормативно-правових основ організації та функціонування природно-заповідного фонду України:

а) аналіз чинного законодавства щодо правового статусу природно-заповідного фонду;

б) визначення місця регіональних ландшафтних парків у системі об'єктів ПЗФ;

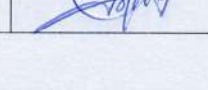
- с) вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду створення і функціонування регіональних ландшафтних парків.
- 2) Вивчення природних умов і територіального контексту створення парку:
 - а) характеристика адміністративно-територіального положення Великоберезнянської громади;
 - б) аналіз природних умов урочища Термачув;
 - с) оцінка біорізноманіття та ландшафтного різноманіття на території майбутнього парку.
 - 3) Опрацювання проектних рішень з організації території регіонального ландшафтного парку:
 - а) обґрунтування необхідності створення регіонального ландшафтного парку в урочищі Термачув;
 - б) формування функціонального зонування території парку;
 - с) розробка елементів туристично-рекреаційної інфраструктури в межах РЛП;
 - д) визначення стратегічних напрямів розвитку парку на 10-річний період;
 - е) складання п'ятирічного плану реалізації природоохоронних та інфраструктурних заходів.
- 3. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):**
схема функціонального зонування території парку; схема туристично-рекреаційної інфраструктури; таблиця п'ятирічного плану заходів.

Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, Ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1. Законодавчо-правові засади регулювання земель природо-заповідного фонду	к. н. з д. у., доц., Пересоляк В.Ю.		
Розділ 2. Фізико - географічна характеристика регіону дослідження	к. н. з д. у., доц., Пересоляк В.Ю.		
Розділ 3. Проект організації території регіонального ландшафтного парку	к. н. з д. у., доц., Пересоляк В.Ю.		

Дата видачі завдання: « 30 » квітня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів виконання роботи	Термін виконання етапів роботи	Підпис керівника
1	Вивчення законодавчих джерел, довідкова й періодична література з теми дослідження	06.06.2025 - 17.07.2025	
2	Збір вихідних даних	17.07. - 30.07.2025	
3	Написання розділу 1	02.08.2025 - 15.08.2025	
4	Написання розділу 2	20.08.2025 - 10.09.2025	
5	Робота над розділом 3	15.09.2025 - 15.10.2025	
8	Здача на перевірку та виправлення кваліфікаційної роботи	20.10.2025 - 20.11.2025.	
9	Проведення рецензування та здача готової роботи на кафедру	28.11.2025 - 06.12.2025	

Студентка

Євгенія ГОМОВИЧ

Керівник дипломного проекту

к.н. з д.у., доц. Владислав ПЕРЕСОЛЯК

Як автор несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення захищеної кваліфікаційної роботи бакалавра на офіційних web-ресурсах ДВНЗ «УжНУ».

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Студентка

Євгенія ГОМОВИЧ

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	9
ANNOTATION	10
ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1. ЗАКОНОДАВЧО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ	14
1.1. <i>Правові основи функціонування природно-заповідного фонду України</i> .	14
1.2. <i>Регіональні ландшафтні парки в системі об'єктів природно-заповідного фонду</i>	23
1.3. <i>Реалізація проєктів регіональних ландшафтних парків: український та зарубіжний досвід</i>	28
Висновок до розділу I	35
РОЗДІЛ 2. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНУ ДОСЛІДЖЕННЯ	36
2.1. <i>Загальна характеристика Великоберезнянської територіальної громади</i>	36
2.2. <i>Природні умови та біорізноманіття території дослідження</i>	38
Висновок до розділу II	44
РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ	45
3.1. <i>Передумови та обґрунтування створення парку</i>	45
3.2. <i>Функціональне зонування території РЛП</i>	51
3.3. <i>Розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури</i>	64
3.4. <i>Стратегічні завдання та пріоритети розвитку на десять років</i>	71
3.5. <i>П'ятирічний план заходів</i>	83
Висновок до розділу III	98
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101
ДОДАТКИ	106

АНОТАЦІЯ

Гомович Є. М. – «Проект організації території ландшафтного парку на території смт. Великий Березний ур. Термачув»

В даній роботі було розроблено проект організації території регіонального ландшафтного парку на території смт. Великий Березний ур. Термачув. Дослідження спирається на детальний аналіз фізико-географічних умов, природно-ландшафтної будови, біорізноманіття, сучасної структури землекористування та рекреаційно-туристичного потенціалу урочища Термачув.

У результаті проведеного аналізу сформовано функціональну модель території загальною площею 148,0980 га, яка забезпечує оптимальне поєднання природоохоронних, екологічних і рекреаційних завдань: заповідна зона (14,4393 га; 9,75%); зона регульованої рекреації (76,7472 га; 51,82%); зона стаціонарної рекреації (9,7491 га; 6,58%); господарська зона (47,0738 га; 31,79%).

У межах проекту розроблено багаторівневу систему рекреаційної інфраструктури, яка включає веломаршрути загальною довжиною 6239,47 м, екологічні стежки протяжністю 2061,22 м та навчальні маршрути довжиною 1854,57 м. З метою інтерпретації природної спадщини та орієнтації відвідувачів передбачено встановлення інформаційно-освітніх щитів. Для розвитку рекреаційних можливостей території сформовано кемпінгові зони для тривалого відпочинку та локальні пункти короткотривалої рекреації.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, регіональний ландшафтний парк, біорізноманіття, екологічний туризм, охорона природи.

ANNOTATION

Homovych Y. – Project of organization of the territory of a landscape park in Velyky Bereznyi (Termachuv tract)

This work developed a project for the organization of the territory of a regional landscape park in the town of Velyky Berezny, Termachuv. The study is based on a detailed analysis of the physical and geographical conditions, natural landscape structure, biodiversity, current land use structure, and recreational and tourist potential of the Termachuv tract.

As a result of the analysis, a functional model of the territory with a total area of 148,098 hectares was formed, which provides an optimal combination of nature conservation, ecological, and recreational tasks: a protected area (14,4393 hectares; 9,75%); a regulated recreation area (76,7472 hectares; 51,82%); stationary recreation zone (9,7491 ha; 6,58%); economic zone (47,0738 ha; 31,79%).

The project has developed a multi-level recreational infrastructure system that includes bicycle routes with a total length of 6239,47 m, ecological trails with a length of 2061,22 m, and educational routes with a length of 1854,57 m. In order to interpret the natural heritage and guide visitors, information and educational boards will be installed. To develop the recreational opportunities of the territory, camping areas for long-term recreation and local points for short-term recreation have been created.

Keywords: nature reserve fund, regional landscape park, biodiversity, ecological tourism, nature conservation

ВСТУП

Рациональне використання та охорона природних ресурсів на сучасному етапі розвитку суспільства є одним із пріоритетів як для України, так і для Європейського співтовариства. Природні території, які зберігають свою екологічну цілісність попри рекреаційний, господарський і транспортний тиск, становлять особливо важливу цінність для сучасних і майбутніх поколінь. Природно-заповідний фонд - це не лише основа збереження біорізноманіття, кліматичної стійкості та еталонних ландшафтів, а й простір для впровадження інноваційних підходів до екологічної просвіти, сталого туризму й залучення місцевого населення до управління територіями та охорони їхніх природних багатств.

Важливу роль у реалізації державної та регіональної природоохоронної політики відіграють регіональні ландшафтні парки як форма збереження й популяризації унікальних природних комплексів та організації екологічно безпечного рекреаційного використання. Саме ці території демонструють можливість поєднання охорони природи з розвитком науки, екологічної освіти, місцевих традицій і сучасних туристичних сервісів.

Актуальність. В умовах зростаючого рекреаційного та антропогенного навантаження на природні комплекси Карпатського регіону питання організації та функціонування регіональних ландшафтних парків стає одним з центральних у природоохоронній та геопросторовій політиці України. Регіональний ландшафтний парк «Термачув» може стати зразком сучасного підходу до гармонізації охорони довкілля, рекреації й сталого розвитку гірських територій, інтегруючи екологічні, економічні та соціальні виміри, а також підвищуючи ролі громадянського суспільства на місцевому рівні. Наукова і практична актуальність дослідження обумовлена потребою у формуванні ефективної моделі сталого розвитку природоохоронних територій та впровадженні інноваційних управлінських рішень у сфері екотуризму, охорони біорізноманіття та ландшафтної екології.

Метою даної роботи є безпосередньо створення проекту організації території регіонального ландшафтного парку на території смт. Великий Березний ур. Термачув з усіма його складовими визначеними законодавством.

Для досягнення закладеної мети було поставлено ряд наступних завдань:

- Провести аналіз нормативно-правового забезпечення функціонування регіональних ландшафтних парків як складової ПЗФ;
- Здійснити просторовий аналіз і картографування зонування парку;
- Оцінити рекреаційний потенціал;
- Визначити пріоритети розвитку туристично-рекреаційної і екоосвітньої інфраструктури;
- Провести порівняльний аналіз щодо створення РЛП в Україні та його аналогів за кордоном;
- Розробити стратегічні завдання на десять років для розвитку парку;
- Розробити п'ятирічний план заходів для забезпечення слідування стратегічним завданням.

Об'єктом дослідження є територія урочища Термачув, що знаходиться в межах Великоберезнянської ТГ.

Предметом роботи виступають методи управління природоохоронними територіями, комплексний розвиток рекреаційних ресурсів, соціально-економічні аспекти взаємодії з природним середовищем, а також модель сталого функціонування рекреаційної інфраструктури у контексті транскордонного співробітництва.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі функціонального зонування і рекреаційної інфраструктури РЛП «Термачув». У роботі запропонована модель інтеграції природоохоронних, освітніх і туристичних процесів, що враховує міжнародний досвід транскордонного співробітництва в Карпатах і сучасні світові тенденції екотуризму. Виконаний аналіз внеску екологічної освіти, устрою різноманітних маршрутів і зон відпочинку у формування сталої екосистемної рівноваги.

Практична цінність роботи полягає в безпосередньому демонструванні покрокового підходу до створення проекту організації регіонального ландшафтного парку - від аналізу вихідних даних і ландшафтного планування до деталізації функціонального зонування, розробки туристично-рекреаційної інфраструктури, індикаторів розвитку й формування стратегічного плану. Запропонований проект може слугувати моделлю для розробки аналогічних робіт в інших регіонах України та адаптуватися під потреби державних органів, місцевого самоврядування, природоохоронних установ і консультантів у сфері землеустрою, рекреаційного туризму, екологічної освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження було представлено на XII Міжнародній науково-практичній конференції «Нові технології в геодезії, землевпорядкуванні та природокористуванні» GeoTech Zakarpattya 2025, (23–25 жовтня 2025 року, м. Ужгород) за однойменною назвою магістерської роботи.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів, вступу, висновків та списку використаних джерел, загальний обсяг яких складає 106 сторінок. Представлена 17 рисунками та 7 таблицями.

РОЗДІЛ 1. ЗАКОНОДАВЧО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

1.1. Правові основи функціонування природно-заповідного фонду

України

Розуміння сутності правової охорони природно-заповідного фонду в Україні нерозривно пов'язане з аналізом чинного нормативно-правового забезпечення у цій сфері. Це включає вивчення правових норм, які регулюють охорону природоохоронних територій, визначення повноважень та функцій державних органів, а також особливостей взаємодії між владними структурами й громадянами у питаннях захисту природних об'єктів. Важливу роль відіграють також правові інструменти та механізми, що забезпечують цю охорону.

Правовий захист природно-заповідного фонду має бути невід'ємною частиною загальної охоронної політики держави. Управління в цій сфері повинно орієнтуватися на збереження природи та дотримання правового режиму, що сприятиме раціональному використанню природних ресурсів і забезпечить їхнє відновлення для майбутніх поколінь.

Рівень ефективності охорони заповідних територій в Україні залежить від цілісної державної екологічної політики, чітко визначеного кола суб'єктів, що відповідають за реалізацію правових засад, здійснення контролю, розробку програм розвитку та втілення відповідних заходів.

Для належного функціонування природно-заповідного фонду необхідно організувати ефективну діяльність усіх зацікавлених сторін - державних, приватних інституцій, підприємств, організацій і громадян - у напрямку управління, використання та охорони таких територій. Відтак, законодавство повинно чітко регламентувати організаційні аспекти правової охорони природоохоронних об'єктів.

На сьогодні ключовим нормативним актом у сфері охорони природи, який можна вважати своєрідною «Конституцією» природоохоронної діяльності, є Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року (№ 3456-ХІІ)[25]. Цей документ встановлює правові засади створення,

охорони, раціонального використання природно-заповідного фонду (ПЗФ) України, а також регламентує процеси відтворення природних комплексів і об'єктів, що до нього належать.

Відповідно до законодавства України ПЗФ становлять ділянки суші та водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну рекреаційну та іншу цінність та виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища У зв'язку з цим, законодавством України ПЗФ охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання

Згідно з положеннями Закону, ПЗФ розглядається як національне надбання, до якого застосовується спеціальний режим охорони, використання та відновлення. Україна визнає ПЗФ частиною глобальної системи охоронюваних природних територій і об'єктів.

Локальне управління об'єктами природно-заповідного фонду здійснюється безпосередньо через адміністрації відповідних заповідних територій. Згідно зі статтею 12 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», керівництво природними та біосферними заповідниками, національними природними парками, регіональними ландшафтними парками, а також ботанічними садами, дендрологічними та зоологічними парками, що мають загальнодержавне значення, покладається на спеціально створені адміністративні структури [25].

Водночас регулювання діяльності ПЗФ не обмежується лише цим законом. Важливу роль відіграють і інші нормативно-правові акти, зокрема Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [26]. У Законі також представлено класифікацію територій та об'єктів ПЗФ. Вони поділяються на природні (заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища)

та штучно створені (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Категорія, до якої відноситься певна територія чи об'єкт ПЗФ, визначається відповідно до того цільового призначення та тих функцій і завдань, які ця територія чи об'єкт мають виконувати. Території та об'єкти ПЗФ за своїм походженням поділяються на природні території й об'єкти та на штучно створені об'єкти.

Залежно від їхньої екологічної, наукової або культурно-історичної цінності, об'єкти ПЗФ - зокрема заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, а також парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва - можуть мати статус загальнодержавного або місцевого значення.

Якщо певна територія набуває статусу заказника чи пам'ятки природи, залежно від мети охорони та встановленого режиму, заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, зоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, геологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні. Пам'ятки природи, у свою чергу, класифікуються як комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні або геологічні.

До ключових екологічних завдань, що покладаються на об'єкти природно-заповідного фонду України, належить підтримання екологічної рівноваги в межах біосфери, охорона характерних та унікальних природних комплексів і ландшафтів, а також збереження генетичної різноманітності флори і фауни. Формування екологічної мережі, основою якої виступають саме заповідні території, є важливим кроком у напрямі практичної реалізації екологічно збалансованої моделі природокористування. Такий підхід дозволяє зберегти біологічне різноманіття природних екосистем та генофонд цінних видів у різних кліматичних регіонах України.

Окрім екологічного значення, природно-заповідні території виконують і низку економічних функцій, які сприяють раціональному використанню заповідних ресурсів і забезпечують їхнє належне фінансування. Безперечно, ПЗТ слугують інструментом для впровадження збалансованого

природокористування, а також впливають на економічний розвиток тих регіонів, де вони розташовані, як прямо, так і опосередковано.

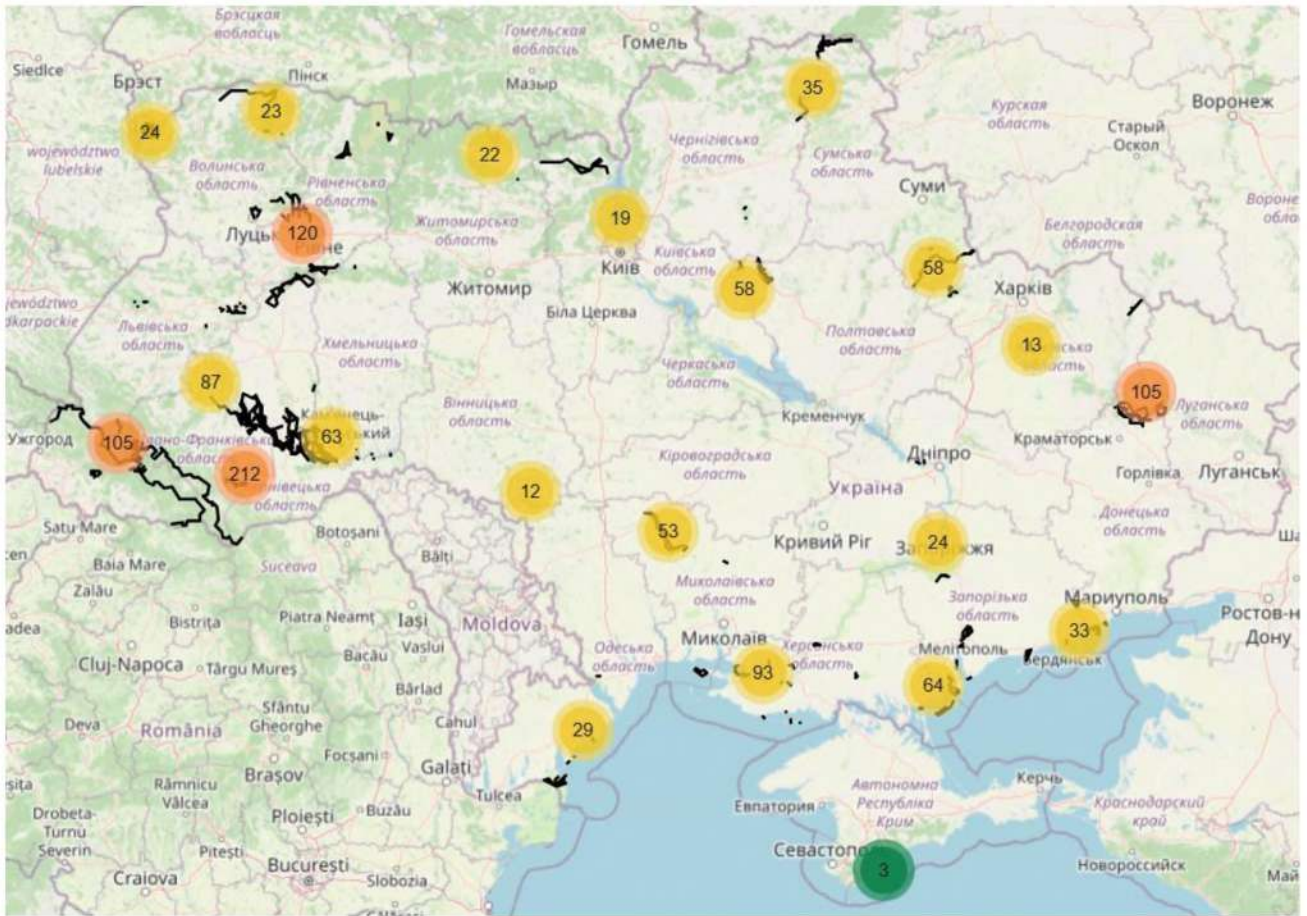

Рис. 1.1.1. Карта об'єктів ПЗФ України [12]

В умовах прагнення до сталого розвитку держави, природно-заповідні території набувають виняткового значення в забезпеченні сприятливого природного середовища, збереженні як диких, так і окультурених ландшафтів, а також у збагаченні біорізноманіття. Вони виступають базовими елементами як національної екологічної мережі, так і ширшої - Всеєвропейської екологічної мережі.

Правова охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду України являє собою цілісну систему заходів, спрямованих на їх збереження, відтворення та раціональне використання. Вона реалізується шляхом встановлення спеціального правового режиму, що визначає статус заповідних територій, їхнє призначення, допустимі види діяльності, а також правила охорони та використання природних комплексів. Основою цієї системи є

заповідний режим, який встановлює суворі правові вимоги до використання територій, забезпечуючи їхню охорону та довготривале збереження.

У процесі розвитку природно-заповідного фонду важливе місце займає включення нових категорій територій, таких як водно-болотні угіддя чи екологічна мережа, що дозволяє забезпечувати збереження біорізноманіття в межах різних природно-кліматичних зон. З цією метою впроваджуються наукові програми, організовується міжнародна співпраця та освітня діяльність, створюються нові біосферні заповідники й національні парки. Завдяки цим заходам площа природно-заповідного фонду з 1992 року зросла більш ніж удвічі, переважно за рахунок багатофункціональних об'єктів, однак темпи його розширення останнім часом істотно знизилися.

Попри те, що Україна займає менше ніж 6% площі Європи, вона зберігає близько 35% її біологічного різноманіття - понад 70 тисяч видів флори та фауни. Станом на 1 січня 2024 року до складу ПЗФ входять 9002 території та об'єкти загальною площею понад 4,18 млн гектарів (6,93% від території країни) та 402,5 тис. гектарів акваторії Чорного моря [20]. Водночас цей показник суттєво поступається середньоєвропейському рівню: у країнах ЄС заповідні землі займають у середньому близько 21% їхньої території. Таким чином, незважаючи на значні природні ресурси та унікальне біологічне різноманіття, Україна потребує вдосконалення механізмів охорони та подальшого розширення площі заповідних територій для досягнення європейських стандартів у сфері екологічної безпеки.

Водночас процес формування та розвитку ПЗФ стикається з низкою проблем, серед яких однією з найсуттєвіших є роздержавлення і приватизація земель. Ці процеси часто відбуваються за відсутності належного правового супроводу, що обмежує можливості впливу на подальше формування та збереження природно-заповідного фонду. Додаткового врегулювання потребує й порядок зміни меж або скасування заповідного статусу об'єктів, передбачений чинним законодавством. Як зазначено в статті 51 того ж Закону, зміна меж або позбавлення територій статусу ПЗФ відбувається у порядку, подібному до

створення нових заповідних територій. Зокрема, ініціатива має надходити від обласних, Київської або Севастопольської міських державних адміністрацій, наукових установ, екологічних громадських організацій, а також інших зацікавлених осіб - фізичних або юридичних .

Однак, на думку Х.Ю. Чопко, у законі не визначено чіткого переліку відомостей, які має містити відповідне клопотання щодо зміни меж чи скасування статусу території. Наявний список вимог більше стосується створення або оголошення заповідних територій, ніж їхнього скасування [31, с. 129].

Цю думку підтверджує О.М. Ковтун, така нечіткість і спрощена процедура внесення змін сприяють безконтрольному процесу передачі земель ПЗФ у приватну власність та їх подальшому використанню всупереч екологічним інтересам [13, с. 204].

Сучасні пріоритети правової охорони природи поступово зміщуються від збереження окремих територій та об'єктів природно-заповідного фонду до ширшого завдання - охорони й підтримання біорізноманіття. Такий підхід реалізується через формування екологічної мережі України, що розглядається як складова частина Всеєвропейської екологічної мережі. Згідно з рекомендаціями Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1995 р.), ця мережа має виступати єдиною просторовою системою, яка охоплює території європейських країн із природним або частково трансформованим ландшафтом. Її структура включає природні ядра (осередки збереження екосистем, середовищ існування та видів), екологічні коридори для забезпечення міграцій і просторової цілісності природних комплексів, відновлювальні ділянки для рекультивації порушених екосистем та буферні зони, що захищають мережу від зовнішніх негативних впливів.

На виконання цих міжнародних рекомендацій Україна, єдина серед країн СНД, розробила Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки. У цьому документі вперше було законодавчо закріплено поняття «екологічна мережа» як цілісної територіальної

системи, що охоплює природні ландшафти під особливою охороною, території та об'єкти природно-заповідного фонду, а також курортні, рекреаційні, лікувально-оздоровчі, водо- та полезахисні землі. Згодом задля реалізації зазначеної програми було ухвалено спеціальний Закон України «Про екологічну мережу України» [21]. Відповідно до цього закону, національна екомережа визначається як єдина територіальна система, що створюється для покращення стану довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу країни, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, охорони місць існування та міграційних шляхів цінних видів флори і фауни, а також генетичного фонду. Її основою виступає об'єднання заповідних та інших екологічно значущих територій, які підлягають особливому правовому захисту відповідно до національного законодавства та міжнародних зобов'язань України.

Україна є учасницею низки важливих міжнародних природоохоронних конвенцій, які мають стратегічне значення для збереження біорізноманіття та формування національної екологічної мережі. Приєднання до цих міжнародних угод дало змогу державі гармонізувати власну екологічну політику з європейськими та світовими стандартами, отримати доступ до міжнародної співпраці, фінансування й сучасних підходів до охорони природи.

Таблиця 1.1.1

Міжнародні природоохоронні конвенції

№	Назва конвенції	Рік приєднання України	Значення для України
1	Конвенція про біологічне різноманіття (CBD, 1992)	1994	Збереження біорізноманіття, сталий розвиток, використання та розподіл генетичних ресурсів
2	Рамсарська конвенція про водно-болотні угіддя (1971)	1997	Охорона водно-болотних угідь, формування Рамсарських територій в Україні
3	Бернська конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування (1979)	1996	Створення Смарагдової мережі, охорона рідкісних видів і середовищ існування

№	Назва конвенції	Рік приєднання України	Значення для України
4	Боннська конвенція про охорону мігруючих видів диких тварин (1979)	1999	Захист мігруючих видів, міжнародна співпраця у збереженні тварин
5	Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972)	1988	Включення українських природних об'єктів до списку світової спадщини (Карпатські праліси, букові ліси тощо)

У 1994 році Україна ратифікувала Конвенцію про біологічне різноманіття, прийняту в Ріо-де-Жанейро у 1992 році. Цей документ визначає три ключові напрями: збереження біорізноманіття, його раціональне використання та справедливий розподіл. Для України це означало розробку власної Національної стратегії, а також можливість долучатися до міжнародних програм та отримувати підтримку з боку Глобального екологічного фонду.

Важливим кроком стало також приєднання у 1997 році до Рамсарської конвенції про охорону водно-болотних угідь. Вона дозволила офіційно включити в міжнародний перелік десятки цінних українських територій, серед яких Дунайські плавні, Шацькі озера та Тилігульський лиман. На сьогодні в Україні налічується понад 50 водно-болотних угідь площею майже 800 тисяч гектарів, що стало можливим завдяки міжнародному визнанню та підтримці.

Приєднання України до Бернської конвенції 1996 року забезпечило включення нашої держави до Смарагдової мережі Європи. Це дозволило визначити й охороняти ті території, що мають виняткове значення для збереження рідкісних видів флори і фауни. Завдяки цьому Україна зробила вагомий крок у напрямі інтеграції до загальноєвропейської природоохоронної системи та адаптації свого законодавства до вимог Європейського Союзу, де аналогом Смарагдової мережі є Natura 2000.

Закарпатська область є одним із найбагатших регіонів України за кількістю природних територій, що мають високу екологічну цінність. Саме тому значна їх частина увійшла до складу Смарагдової мережі Європи, створеної в межах виконання Бернської конвенції. На сьогодні до мережі включено близько сорока

об'єктів області, серед яких - Карпатський біосферний заповідник, Ужанський національний природний парк, частина територій Синевирського національного природного парку, а також низка гірських масивів і лісових екосистем, що зберегли природний стан. Ці території мають виняткове значення для охорони рідкісних видів флори і фауни, зокрема ендемічних та реліктових, а також для підтримання екологічної рівноваги в Карпатському регіоні.

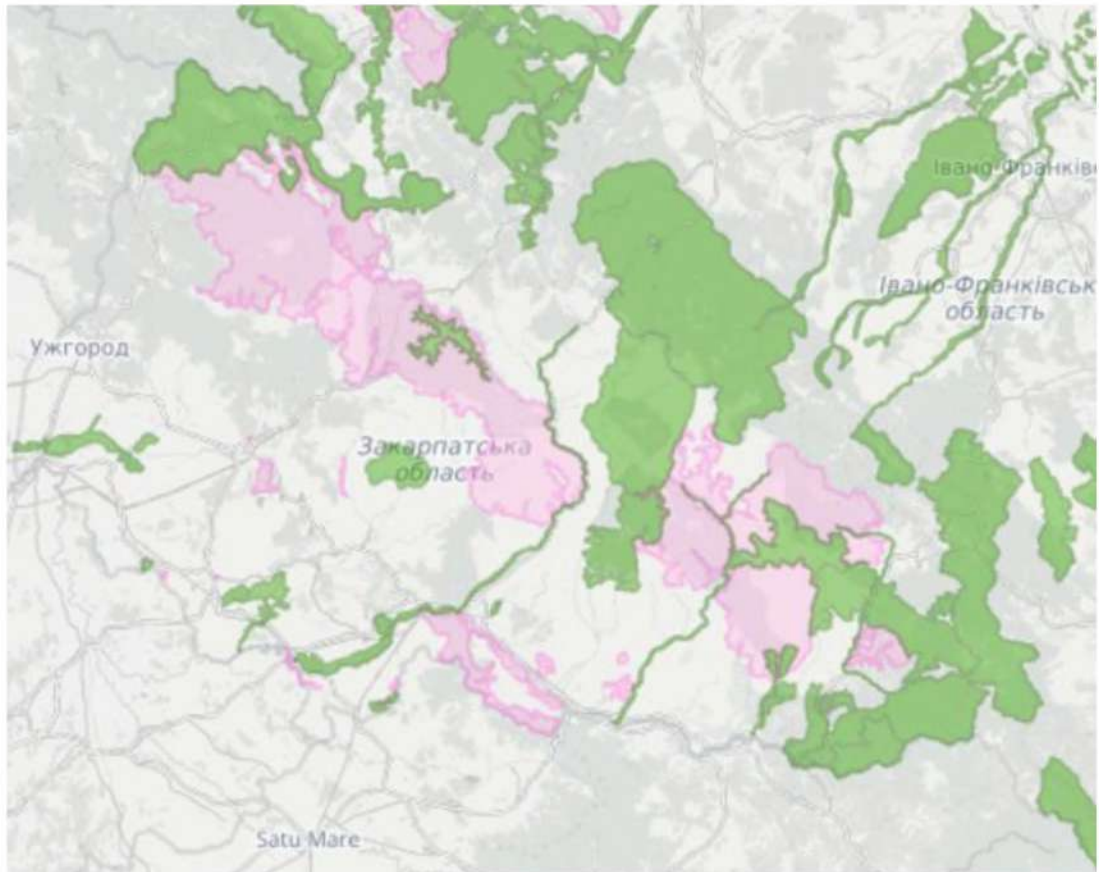

Рис. 1.1.2. Територія Закарпатської області, що входить до складу Смарагдової мережі [32]

Поряд із уже затвердженими об'єктами існує низка територій-кандидатів, які пропонуються до включення у Смарагдову мережу. Однією з найбільш відомих таких територій є Полонина Руна (Рівна) - гірський масив із унікальними високогірними луками, болотами та лісовими екосистемами. Незважаючи на відсутність офіційного заповідного статусу, вона розглядається як важливий природний осередок, що має міжнародне значення.

У 1999 році Україна стала стороною Боннської конвенції про охорону мігруючих видів диких тварин. Це надзвичайно важливий інструмент для нашої

держави, адже через територію України пролягають головні міграційні шляхи птахів і деяких ссавців. Приєднання до Конвенції дозволило об'єднати зусилля з іншими країнами у збереженні таких видів, як журавель сірий, орлан-білохвіст, чорний лелека та кажани, що потребують захисту на міжнародному рівні.

Ще одним вагомим кроком стало приєднання України у 1988 році до Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Це дало змогу включити унікальні природні комплекси до списку світової спадщини, зокрема букові праліси Карпат та інших регіонів Європи. Міжнародне визнання не лише підвищило престиж України на світовій арені, але й поклало на державу зобов'язання щодо належного збереження цих територій, а також відкрило можливості для фінансової та експертної підтримки з боку ЮНЕСКО.

1.2. Регіональні ландшафтні парки в системі об'єктів природно-заповідного фонду

Регіональні ландшафтні парки (РЛП) - це одна з ключових категорій територій природно-заповідного фонду (ПЗФ) України, що відіграють важливу роль у збереженні природи на регіональному рівні. Станом на 2021 рік в Україні функціонувало 85 РЛП загальною площею близько 828,8 тис. га ($\approx 18,5\%$ усієї площі ПЗФ). Вони покликані одночасно забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів і задовольняти рекреаційні потреби населення [12].

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» визначає регіональні ландшафтні парки як природоохоронні рекреаційні установи місцевого чи регіонального значення, створені з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення [25]. На відміну від національних парків, які мають загальнодержавне значення, РЛП відносяться до об'єктів *місцевого значення*, тобто їх створення та функціонування відбувається на рівні відповідних областей чи громад. Зазвичай рішення про організацію РЛП

ухвалюється обласною радою за погодженням з центральними органами влади у сфері охорони природи.

Важливою рисою правового статусу регіональних ландшафтних парків (РЛП) є те, що вони можуть створюватися як із вилученням земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у власників чи користувачів, так і без цього. Тобто територія РЛП може залишатися у користуванні нинішніх землевласників або землекористувачів (наприклад, аграрних чи лісогосподарських підприємств), але з обов'язковим дотриманням встановленого охоронного режиму, без необхідності викупу земель. Якщо ж виникає потреба у вилученні території для потреб парку, це відбувається відповідно до законодавчих норм України.

Згідно зі статтею 24 Закону, на території РЛП здійснюється функціональне зонування з урахуванням природоохоронної, рекреаційної, наукової та історико-культурної цінності ділянки, подібно до принципів, що застосовуються у національних природних парках. Зазвичай виділяють заповідні зони, ділянки регульованої рекреації, господарські території тощо, що дозволяє поєднати охорону природи з раціональним використанням земель [25].

Проект організації території РЛП, який включає заходи з охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів, затверджує орган влади, що прийняв рішення про створення парку (наприклад, обласна рада).

На РЛП покладається виконання чітко визначених завдань, закріплених у законі. До них належать:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- створення умов для ефективного туризму та відпочинку в природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів;
- сприяння екологічній освітньо-виховній роботі.

Регіональні ландшафтні парки (РЛП) відіграють ключову екологічну роль, адже вони є центрами збереження біологічного та ландшафтного різноманіття на

рівні регіонів. Завдяки включенню до складу природно-заповідного фонду тут забезпечується охорона рідкісних видів рослин і тварин, типових екосистем та цінних ландшафтів.

Науковці визначають основними функціями РЛП, насамперед, природоохоронну - збереження унікальних ландшафтів, природних комплексів і окремих об'єктів, а також історико-культурну - захист пам'яток історії та культури, що знаходяться в межах парків.

Регіональні ландшафтні парки створюються для задоволення потреб суспільства у відпочинку на природі в екологічно безпечних умовах. На відміну від заповідників, де людська діяльність суворо обмежена, у РЛП акцент робиться на рекреаційній функції - організації туризму, прогулянок, відвідування мальовничих куточків природи, але у формах, які не шкодять довкіллю.

Розвиток інфраструктури - облаштування еколого-освітніх стежок, візит-центрів, місць для відпочинку - дозволяє зробити природу доступнішою для людей і водночас сприяє формуванню екологічної культури.

Управління РЛП має свої особливості, визначені законом та підзаконними актами. Відповідно до ст.12 Закону, керування регіональними ландшафтними парками здійснюється спеціальними адміністраціями, аналогічно до управління національними природними парками та заповідниками [25].

Тобто для кожного РЛП створюється окрема адміністрація - штат працівників на чолі з директором парку. Директор РЛП призначається засновником (як правило, обласною радою або уповноваженим органом місцевої влади) за погодженням із центральним органом виконавчої влади у сфері охорони довкілля.

Спеціальна адміністрація регіонального ландшафтного парку складається з кількох функціональних підрозділів. До неї входять:

- служба охорони (єгері та інспектори, які патрулюють територію та стежать за дотриманням режиму охорони),
- науковий сектор (екологи та біологи, що здійснюють моніторинг стану екосистем і розробляють природоохоронні заходи),

- відділ екологічної освіти (організація просвітницької роботи та взаємодія з відвідувачами),
- господарські служби (забезпечення функціонування інфраструктури).

Адміністрація працює відповідно до затвердженого Положення про парк та проекту організації території, які визначають правила користування територією, заходи з охорони та відновлення природи, а також напрями розвитку рекреаційної інфраструктури.

До основних завдань адміністрації належать: охорона природних комплексів (патрулювання, протидія браконьєрству, забезпечення пожежної безпеки), реалізація природоохоронних програм (відновлення рідкісних видів, лісовідновлення), контроль за дотриманням екологічних вимог землекористувачами, проведення екскурсій та освітніх заходів, облаштування туристичних маршрутів і зон відпочинку [18].

Закон (ст.13) передбачає, що громадські об'єднання можуть долучатися до управління територіями ПЗФ - наприклад, через громадські ради, науково-технічні ради парків, консультації при розробці планів використання тощо. На практиці при багатьох РЛП створені науково-технічні ради або дорадчі органи, до складу яких входять представники місцевих громад, екологи, науковці.

Фінансування регіональних ландшафтних парків в Україні залежить від їхнього статусу та підпорядкування. Згідно зі статтею 46 Закону, утримання та реалізація заходів у РЛП здійснюється за рахунок місцевих бюджетів - бюджету Автономної Республіки Крим (для парків, розташованих на її території) або обласних та районних бюджетів, відповідно до того, які органи є засновниками парку.

На відміну від національних природних парків, що фінансуються переважно з Державного бюджету, регіональні ландшафтні парки отримують кошти безпосередньо з бюджетів адміністративно-територіальних одиниць, де вони створені.

Закон також дозволяє залучати на потреби парків кошти з інших джерел: позабюджетних і благодійних фондів, внесків підприємств, установ, організацій

та громадян [25]. Тобто фінансування РЛП може мати *змішаний характер*: базове забезпечення з обласного (місцевого) бюджету, а додаткові проекти - за рахунок грантів, спонсорів, благодійних внесків.

Закон визначає, що власними коштами регіонального ландшафтного парку вважаються усі надходження від діяльності, яка відповідає його цільовому призначенню. Це можуть бути доходи від проведення екскурсій, надання туристичних послуг, організації наукових чи еколого-освітніх заходів, випуску друкованої продукції, продажу сувенірів тощо. Такі кошти залишаються у розпорядженні парку й використовуються виключно для охорони природи та розвитку його інфраструктури.

Кабінет Міністрів затвердив офіційний перелік платних послуг, які можуть надавати установи природно-заповідного фонду. До них, зокрема, належать організація рекреаційно-туристичних послуг (прокат спорядження, екскурсійне обслуговування, облаштування зон відпочинку), послуги з фотографування природи, реалізація продукції із символікою парку тощо.

РЛП стимулюються до розвитку екотуризму, що не лише приносить додаткові фінансові надходження, але й популяризує природоохоронну діяльність. Крім того, рекреаційна активність у межах парків сприяє залученню інвестицій у розвиток регіону та створює можливості для місцевого населення - як у сфері підприємництва (зелений туризм, готельні й відпочинкові послуги), так і через працевлаштування у самому парку.

В останні роки важливою підтримкою для РЛП стали гранти міжнародних організацій та фондів. Прикладом є проекти Програми розвитку ООН та Глобального екологічного фонду (ГЕФ), спрямовані на посилення матеріально-технічної бази парків. Зокрема, у 2025 році ПРООН/ГЕФ передали сучасне обладнання для моніторингу біорізноманіття та попередження пожеж двом РЛП Чернігівщини - «Ніжинському» та «Міжрічинському».

Регіональні ландшафтні парки України - це інструмент збереження природи, закріплений у національному законодавстві і підтриманий місцевими громадами. Їх правовий статус визначає двоєдину мету: охорону природної та

культурної спадщини і забезпечення сталого природокористування в формі рекреації та освіти. РЛП виконують значні екологічні функції, доповнюючи мережу заповідників і національних парків та надаючи екосистемні послуги суспільству. Управління цими парками здійснюється спеціалізованими адміністраціями, які мають достатньо широкі повноваження, але водночас потребують тісної взаємодії з місцевою владою і громадськістю.

1.3. Реалізація проєктів регіональних ландшафтних парків: український та зарубіжний досвід

Категорія «регіональний ландшафтний парк» була офіційно закріплена в Україні Законом «Про природно-заповідний фонд України» у 1992 році. Водночас перший парк цього типу - «Дністровський каньйон» - було створено ще у 1990 році, що стало початком формування практики організації природоохоронних територій нового зразка.

Регіональні ландшафтні парки належать до територій місцевого або регіонального значення і створюються за рішенням обласних рад за погодженням із центральним органом виконавчої влади у сфері охорони природи. Закон визначає їхні основні завдання: охорону та збереження цінних природних і історико-культурних комплексів, розвиток рекреації й туризму з дотриманням природоохоронного режиму, а також підтримку еколого-освітньої діяльності. Кожен парк має власну дирекцію, яка відповідає за охорону території, проведення наукового моніторингу та організацію освітніх заходів. Фінансування функціонування РЛП здійснюється з місцевих бюджетів (зокрема обласних і бюджету АР Крим), водночас можуть залучатися позабюджетні ресурси, благодійні внески, кошти підприємств і громадян.

На початок 2021 року в Україні діяло 85 регіональних ландшафтних парків, які охоплювали близько 780 тис. га. Це становило приблизно 19% від загальної площі природно-заповідного фонду держави, що на той час дорівнювала 4,1 млн га, або 6,8% території України [20].

Мережа регіональних ландшафтних парків охоплює широкий спектр природних комплексів - від поліських лісів і боліт до степових балок Півдня та гірських масивів Карпат, завдяки чому досить повно відображає природне різноманіття України. Їхній внесок у збереження біорізноманіття є вагомим: у межах РЛП охороняються сотні видів рослин і тварин, зокрема рідкісних і занесених до Червоної книги, а також функціонують численні орнітологічні заказники та заповідні урочища.

Наприклад, РЛП «Міжрічинський» (Чернігівщина) з площею 78,9 тис. га охороняє цілісний масив боліт та лісів Полісся, став притулком для популяцій журавля сірого, чорного лелеки, рідкісних хижих птахів.

Рис. 1.3.1. РЛП «Гранітно-степове Побужся»

Інший приклад - РЛП «Гранітно-степове Побужся» на Миколаївщині, де збережено унікальний степовий каньйон Південного Бугу; зусиллями парку вдалося відновити популяції типових степових видів та розвинути мережу еколого-освітніх стежок.

Екологічні результати діяльності РЛП проявляються також у відновленні екосистем: здійснюються проекти зі штучного відтворення лісів на деградованих ділянках, підтримання гідрологічного режиму боліт, протидії ерозії схилів.

Багато РЛП залучають місцеві громади до спільних ініціатив - акцій з посадки дерев, встановлення межових знаків, розвитку сільського зеленого туризму. Українські регіональні ландшафтні парки стали важливим інструментом децентралізованої охорони природи, поєднуючи цілі збереження біорізноманіття з потребами громади у рекреації та екологічній освіті.

Приклад ландшафтних парків Польщі та Німеччини.

У країнах Європейського Союзу сформована розгалужена система природно-заповідних територій регіонального рівня, яка за своєю концепцією подібна до українських регіональних ландшафтних парків. Так, у Польщі функціонує категорія *parki krajobrazowe* (ландшафтні парки), запроваджена ще у 1980-х роках і нині закріплена Уставою про охорону природи від 16 квітня 2004 року. Ландшафтний парк у польському законодавстві трактується як територія, що підлягає охороні завдяки своїм природним, історичним та культурним цінностям, а також мальовничим краєвидам, із метою їх збереження й популяризації при раціонально організованому туризмі [35].

Управління здійснюється спеціальними адміністраціями - часто об'єднаними управліннями кількох парків в межах воєводства - під наглядом Генеральної дирекції охорони довкілля. Фінансування ландшафтних парків Польщі переважно покладається на бюджети воєводств, але також залучаються цільові дотації Національного фонду охорони довкілля і водного господарства (НФОСiВГ) та кошти ЄС для реалізації проектів збереження природи і розвитку інфраструктури.

Ландшафтні парки становлять важливу складову системи природоохоронних територій Польщі. Наприкінці 2010-х років у країні налічувалося 123 таких парки загальною площею близько 26 тис. км², що дорівнює приблизно 8,3% території держави. Для порівняння, національні парки охоплюють лише близько 1% площі країни, тож саме ландшафтні парки істотно розширюють природоохоронну мережу, охоплюючи значні природні комплекси. Середній розмір одного парку складає близько 216 км²; найбільшим є «Долина Баричі» (861 км²), а найменшим - «Ставки» (17 км²) [37].

Ландшафтні парки Польщі створюють систему, що охороняє різноманітні екосистеми: приморські дюни і озера (Словінський парк), великі лісові масиви (Тухольський, Пуца Сольська), горбисті ландшафти Малопольщі, карстові печери (Краківсько-Ченстоховський парк) тощо. Значний наголос робиться на збереженні традиційних культурних ландшафтів.

Екологічні досягнення польських ландшафтних парків демонструють, як збалансоване управління сприяє охороні біорізноманіття. До прикладу, Ландшафтний парк «Долина Баричі» (воєводство Нижня Сілезія) охоплює найбільший у Європі комплекс ставків для розведення риби - Мілічицькі ставки, закладені ще в XIII ст. Ця водно-болотна система площею ~ 77 км² є одним з найцінніших орнітологічних угідь Європи: тут зареєстровано 276 видів птахів, з них 166 гніздяться, включно з журавлем, білим лелекою, орланом-білохвостом та іншими рідкісними видами. Територія ставків охороняється як орнітологічний резерват і з 1996 року включена до списку Рамсарських угідь міжнародного значення [36].

Слід підкреслити, що ефективна практика створення регіональних парків поширена і в інших державах Європейського Союзу. У Німеччині мережа *Naturparks* (природних парків) охоплює значну частину країни: станом на 2020 рік налічувалося 103 таких об'єкти, які разом займали близько 27% території держави. Вони засновані відповідно до Федерального закону про охорону природи та орієнтовані на збереження культурних ландшафтів, розвиток рекреації й туризму. Найдавніший парк - Люнебурзька пустка, створений у 1921 році, - дозволив зберегти від заліснення унікальні вересові екосистеми, що залишаються місцем існування тетеруків та інших видів завдяки традиційному випасу овець. Найбільший - Природний парк «Південний Шварцвальд» площею 3940 км² - є прикладом сталого розвитку, поєднуючи охорону гірських лісів і торфовищ із розвитком екотуризму, місцевого сільського господарства та ремесел. В основі діяльності німецьких природних парків лежить принцип «збереження через використання», що узгоджується з місією українських РЛП: одночасне забезпечення екосистемних послуг (захист водозбірних басейнів,

регулювання паводків, поглинання вуглецю лісами) та створення соціально-економічних переваг для громад.

У Казахстані функції, подібні до українських регіональних ландшафтних парків, частково виконують державні національні природні парки та окремі види заказників. Крім того, у законодавстві існує поняття регіональних особливо охоронюваних територій місцевого значення. Правову основу становить Закон Республіки Казахстан «Про особливо охоронювані природні території» (2006 р.), який визначає категорії національних парків, природних резерватів, пам'яток природи тощо. Створення нових парків здійснюється постановами уряду за поданням Міністерства екології, геології та природних ресурсів. Кожен національний парк має статус державної установи, отримує земельну ділянку у постійне користування, а його адміністрація відповідає за охорону території та реалізацію управлінських заходів відповідно до затвердженого плану розвитку [33].

Фінансування природоохоронних територій у Казахстані традиційно здійснюється за рахунок республіканського бюджету. Водночас у 2017-2021 роках держава реалізувала низку реформ, спрямованих на підвищення фінансової стійкості цієї сфери. Зокрема, у 2017 році до Закону про особливо охоронювані природні території було внесено норму, яка зобов'язує для кожного парку розробляти план управління з обов'язковим фінансовим забезпеченням його виконання. За підтримки програми UNDP-BIOFIN запроваджено нові підходи до бюджетного планування, проведено навчання працівників парків із фінансового менеджменту, а також створено механізми отримання додаткових доходів - від туристичних послуг і платних дозволів до реалізації сувенірної продукції. Завдяки цим заходам фінансування суттєво зросло: вже у 2023 році сукупний бюджет природоохоронних територій країни становив \$70,3 млн, що у три рази перевищило показники 2018 року [33].

Останніми роками Казахстан активно розширює мережу національних парків та заповідників. Станом на 2023 рік під охороною перебувало понад 29 млн гектарів, що становить 10,77% території країни. Це значне зростання

порівняно з початком 2010-х і крок у напрямку досягнення глобальної ініціативи «30x30» (охоплення охороною 30% площі до 2030 року). Лише у 2018-2023 роках було створено вісім нових національних парків та розширено три вже існуючі, що дозволило додати понад 6,1 млн га до природоохоронного фонду.

Нові парки охоплюють широкий спектр ландшафтів: від пустель Прибалхашся до гірських екосистем Тянь-Шаню. Так, у 2018 році засновано національний парк «Буйратау» на цілинних степах Центрального Казахстану для збереження сайгаків та степового біорізноманіття, а в 2020 році - парк «Іле-Балхаш», спрямований на захист унікальних екосистем дельти річки Ілі.

Рис. 1.3.2. Державний природний резерват «Іле-Балхаш»

Екологічний ефект від діяльності національних природних парків Казахстану вже можна оцінити на практиці. Завдяки збільшенню фінансування вдалося посилити роботу служб охорони, що значно підвищило результативність боротьби з браконьєрством, насамперед щодо рідкісних та символічних для країни видів. Зокрема, у степових парках західного Казахстану - Національному парку «Бокеординський» та заповіднику «Андисай» - вдалося стабілізувати чисельність популяції сайгака після критичного спаду, зменшивши масштаби незаконного відстрілу.

У гірських національних парках південного сходу, таких як «Іле-Алатау» та «Колсайські озера», реалізуються програми відновлення лісів на схилах. Це не лише сприяє збереженню біорізноманіття, а й виконує важливу захисну функцію - знижує ризики селів та зсувів, що має велике значення для адаптації до кліматичних змін.

Нижче подано таблицю, яка порівнює кількість, загальну площу для парків ландшафтного типу регіонального рівня (або їх аналогів) у чотирьох країнах: Україна, Польща, Німеччина, Казахстан. Для кожної країни зазначено, які категорії парків враховано як аналоги регіональних ландшафтних парків (РЛП).

Таблиця 1.3.1.

Порівняння парків ландшафтного типу (станом на 2025 р.)

Країна	Категорія парків (аналог РЛП)	Кількість парків	Площа, тис. га
Україна	Регіональні ландшафтні парки (РЛП)	87	829
Польща	Ландшафтні парки (Parki krajobrazowe)	126	2 616
Німеччина	Природні парки (Naturparks)	104	10 256
Казахстан	Національні природні парки (державні НПП)	14	2 726

В Україні регіональні ландшафтні парки стали ключовим елементом природно-заповідного фонду: 87 парків площею понад 829 тис. га створені переважно рішеннями обласних рад і працюють як інструмент охорони природи на регіональному рівні. У Польщі аналогічну роль відіграють ландшафтні парки, яких налічується 126 із площею понад 2,6 млн га; їх поява в середині 1970-х заклала основу для поєднання охорони природи та розвитку культурних ландшафтів. У Німеччині особливо потужною є мережа природних парків - понад 104 об'єкти площею 10,2 млн га, що становить майже третину території країни; вони розвиваються як форма сталого управління великими культурними ландшафтами з акцентом на туризм і традиційне природокористування. Казахстан, де відсутня окрема категорія РЛП, зробив ставку на національні природні парки. Станом на 2025 рік їх налічується 14, загальна площа яких

перевищує 2,7 млн га; перший - Баянаульський парк - було створено ще у 1985 році, і сьогодні вони виконують не лише природоохоронні, а й важливі соціально-економічні функції.

Аналіз показує, що регіональні ландшафтні парки та їх аналоги є невід'ємним елементом сучасної природоохоронної політики. В Україні ця категорія охоплює майже п'яту частину всього природно-заповідного фонду. У Європі ландшафтні та природні парки мають ще ширше охоплення, у Польщі вони займають понад 8% території. Тут ключовим є принцип поєднання збереження природних і культурних ландшафтів зі сталим розвитком, що дозволяє одночасно захищати екосистеми й підтримувати місцеві громади. Казахстан демонструє значний прогрес у розширенні природоохоронних територій завдяки реформам у законодавстві та трикратному збільшенню фінансування за останні роки.

Висновок до розділу I

В даному розділі було описано нормативно-правове забезпечення щодо функціонування природо-охоронного фонду та його регулювання. Також досліджено питання регіональних ландшафтних парків як окремої складової ПЗФ. Було порівняно аналоги РЛП Площі, Німеччини та Казахстану з Україною в правовому та екологічному контексті.

РОЗДІЛ 2. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНУ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Загальна характеристика Великоберезнянської територіальної громади

Великоберезнянська територіальна громада знаходиться на крайньому північному заході Закарпатської області, у межах Українських Карпат. Її територія прилягає до колишніх Перечинського та Воловецького районів, а з півночі та заходу межує безпосередньо з двома сусідніми державами - Польщею та Словаччиною.

Великоберезнянська селищна територіальна громада сформувалася в рамках адміністративно-територіальної реформи. Першочергово об'єднана громада (ОТГ) була утворена 8 вересня 2019 року шляхом добровільного приєднання Великоберезнянської селищної ради (смт Великий Березний) та Розтоцько-Пастільської сільської ради Великоберезнянського району. Офіційний початок діяльності громади датується 22 грудня 2019 року, коли відбулися перші вибори голови та депутатів ОТГ [4].

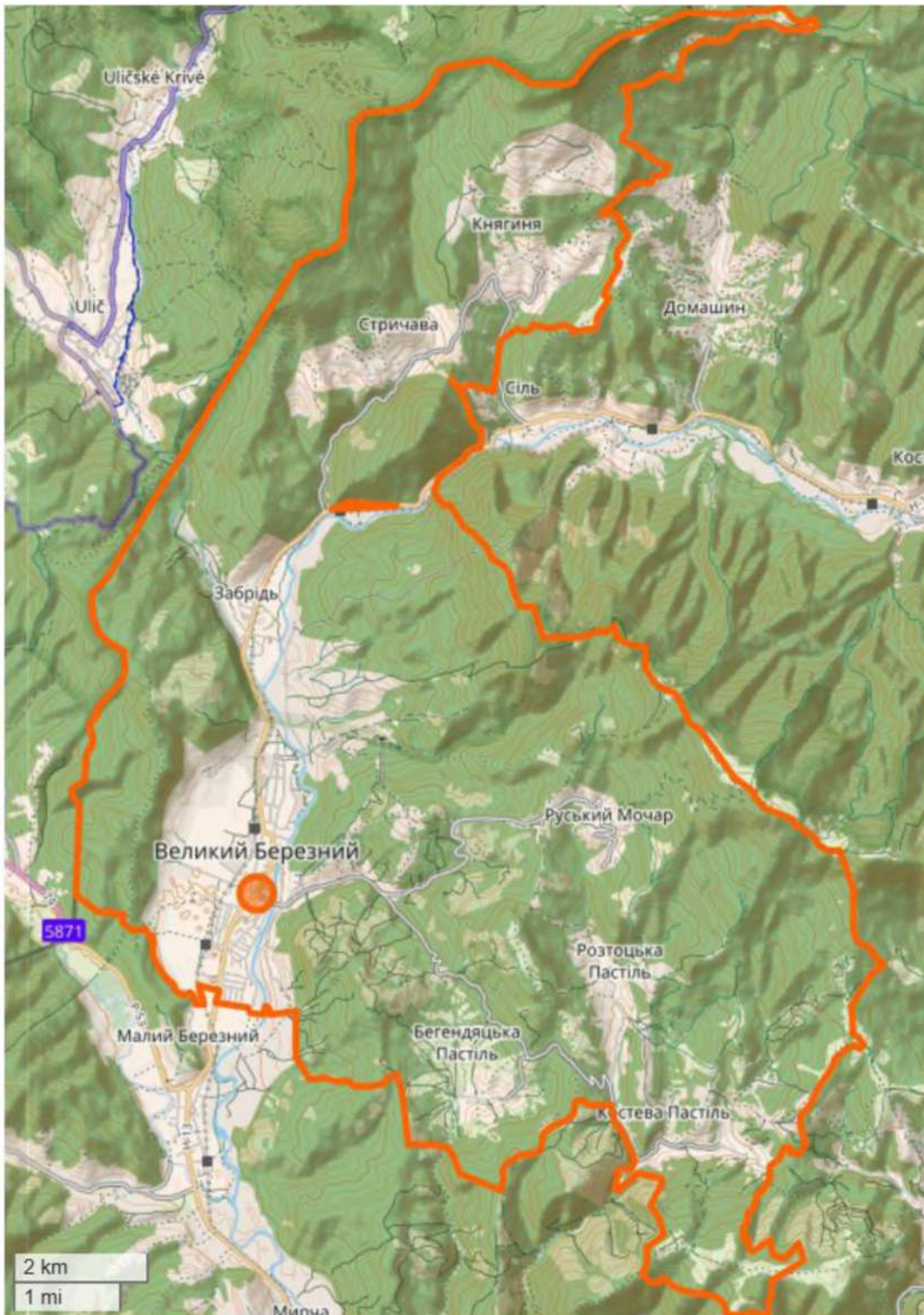

Рис. 2.1.1. Фізико-географічне положення та межі Великоберезнянської ТГ [3]

У 2020 році, після проведення укрупнення районів, Великий Березний втратив статус районного центру, проте громада зберегла статус адміністративної одиниці базового рівня у складі новоствореного Ужгородського району Закарпатської області. Тоді ж до її складу приєдналися ще дві сільські

ради - Забрідська та Стричавська, які раніше не входили до інших об'єднаних громад.

Нині Великоберезнянська територіальна громада включає 8 населених пунктів: адміністративний центр смт Великий Березний та 7 сіл - Забрідь, Княгиня, Стричава, Розтоцька Пастіль, Костева Пастіль, Бегендяцька Пастіль і Руський Мочар. Загальна площа громади становить близько 111 км², а чисельність населення сягає приблизно 9,9 тисяч осіб.

Попри це, Великоберезнянська ТГ успадкувала статус центру колишнього району і продовжує виконувати міжгромадські функції (наприклад, тут знаходяться деякі районні служби, лікарня тощо, які обслуговують і мешканців сусідніх громад). Адміністративно-територіальна реформа дала імпульс розвитку місцевого самоврядування: громада отримала ширші повноваження і ресурси для вирішення питань місцевого значення.

2.2. Природні умови та біорізноманіття території дослідження

Кліматичні умови

Великоберезнянська територіальна громада (ТГ) розташована в північно-східній частині Закарпатської області України, в межах Ужгородського району.

Загальна площа території громади становить 111,8 км² (за деякими джерелами 110,5-112 км²).

Клімат належить до помірно-континентального типу - відносно м'який і вологий. Для передгірної частини Закарпаття характерні нежарке літо, тепла осінь, мінлива весна та порівняно м'яка зима. Через гірський рельєф і більшу висоту над рівнем моря зими тут дещо холодніші, ніж на території Закарпатської низовини. Середня температура січня становить приблизно -4...-6 °С, а липня - +16...+19 °С. За результатами спостережень у Великому Березному (на висоті 220 м над рівнем моря) середньомісячна температура січня становить -4,1 °С, липня - +19,2 °С, а середньорічна - близько +8,2 °С. Абсолютні коливання температур у регіоні сягають до +30 °С улітку та -31 °С узимку [15].

Таблиця 2.2.1.
Кліматичні умови

Абсолютна максимальна температура	40°C
Абсолютна мінімальна температура	-30°C
Тривалість без морозного періоду	-21°C; -1,2°C, - 183 доби
Розрахункові температури: - найбільш холодної 5-денки, - опалювального періоду, - тривалість опалювального періоду	
Відносна вологість	75%
Кількість опадів: - в тому числі, за теплий період	486-512 мм, 329-346 мм (68%)
Висота снігового покриву сер./макс	18/38 см
Швидкість вітру	3,5 м/с
Домінуючі вітри та їх повторюваність	ПнЗх-18,7%; Пд-14,2%; ПдЗх-15,2%

Річна кількість опадів у районі є достатньою, а подекуди й надлишковою: у передгір'ях Закарпаття випадає від 800 до 1100 мм опадів на рік. Багаторічна середня норма становить близько 822 мм. Найбільша кількість опадів припадає на теплий період року - літо та початок осені, коли переважають дощі, часто зливого характеру. Взимку переважають снігові опади; у гірській місцевості сніговий покрив може сягати кількох десятків сантиметрів, тоді як у долинах він часто нестійкий через відлиги.

Вітровий режим у межах урочища помірний: середня швидкість вітру становить 1,2-2,4 м/с, оскільки територія добре захищена навколишніми горами. Проте на відкритих гірських хребтах Карпат іноді спостерігаються різкі посилення вітру - максимальні швидкості можуть досягати 40 м/с.

Літо в регіоні помірно тепле, без надмірної спеки: середня температура найтеплішого місяця (липня) становить близько +18 °С, вдень повітря прогрівається до +25...+28 °С, а вночі знижується до +12...+15 °С. Завдяки високому рівню зволоження в цей період часто бувають дощі та грози, що підтримує підвищену вологість повітря.

Осінь тривала й переважно тепла: у вересні - на початку жовтня часто спостерігається «бабине літо», а перші приморозки з'являються наприкінці жовтня. Кількість опадів поступово зменшується.

Зима м'яка, з частими відлигами, особливо в долині Ужа, тоді як у горах сніговий покрив тримається стабільніше. Середня температура найхолоднішого місяця (січня) становить близько $-4...-5$ °С.

Геологічна будова та геоморфологія

Урочище Термачув розташоване в межах Передкарпатського підвищення - на межі двох великих геоструктур: зовнішньої (флішової) зони Східних Карпат і внутрішньої Вигорлат-Гутинської вулканічної дуги. Основу навколишніх гірських масивів становлять переважно піщано-глинисті відклади карпатського флішу - чергування пісковиків, алевролітів і аргілітів, що сформувалися у пізній крейді та палеогені. Вони утворюють типову для Зовнішніх Карпат шарувато-складчасту товщу, розчленовану численними тектонічними покривами. Унаслідок тривалих геологічних процесів підняття та ерозії флішові породи формують середньовисотні гори й передгірні пасма з округлими хребтами та пологими схилами [19].

Долина річки Уж та її приток заповнена четвертинними алювіальними відкладами - галечниками, пісками та суглинками, що накопичувалися в післяльодовиковий період.

Вулканічне горбогір'я на південь і південний захід від Великого Березного складене переважно андезитами та спорідненими породами. На схилах цих вулканічних пагорбів трапляються характерні кам'яністі розсипи, а ґрунти мають неглибокий профіль з численними уламками вулканічного походження.

На схилах гір часто спостерігаються зсувні й селеві явища - типовий прояв нестійкості флішових порід. Такі процеси особливо активізуються навесні під час танення снігу та під час інтенсивних літніх злив. Флішові товщі схильні до площинного змиву й лінійної ерозії, унаслідок чого на безлісих ділянках формується густа мережа ярів і балок.

Абсолютні висоти місцевості змінюються від близько 300 м (у долині Ужа поблизу Великого Березного) до 700 - 1000 м на навколишніх вершинах. Безпосередньо над урочищем здіймаються схили хребта Явірник (найвища точка - приблизно 1017 м).

Рельєф урочища середньогірський і добре розчленований численними ярами, ущелинами та потоками. Схили долини струмка Термачув доволі круті - місцями їхня крутизна досягає 20-30°. Біля підніжжя схилів накопичуються уламкові відклади - делювій флішових і вулканічних порід, які утворюють шлейфи осипів. Характерною рисою рельєфу є тераси річки Уж: у гирлі Термачува, поблизу села Забрідь, виділяється вузька заплавна тераса з невеликим ухилом, складена гравійно-піщаними відкладами.

Типи ґрунтів та їх структура

Ґрунтовий покрив урочища Термачув є надзвичайно різноманітним і чітко відображає висотну пояси́сть, геологічну будову та особливості гірського рельєфу. Основним типом ґрунтів тут є бурі гірсько-лісові ґрунти (буроземи), що сформувалися на делювіально-альювіальних відкладах флішу - суміші продуктів вивітрювання пісковиків і глин. Вони поширені на схилах середньогір'я, під буковими, дубовими й мішаними лісами, у зоні достатнього зволоження та помірного тепла [27].

Буроземи мають добре розвинений профіль: верхній гумусовий горизонт потужністю 10–25 см поступово переходить у бурий гумусно-аккумулятивний шар, далі - у перехідний та ілювіальний горизонти з глинистими частками. Ґрунтовий розчин слабокислий (рН 4,5–6), що є характерною ознакою буроземного процесу ґрунтоутворення. Структура ґрунту - зернисто-грудкувата, добре проникна для вологи та повітря. У верхньому шарі міститься 3–8% гумусу, а в букових пралісах - до 10%. Висока вологість та лісова підстилка сприяють накопиченню гумінових кислот, які надають ґрунту темно-бурого забарвлення.

На крутих схилах буроземи часто малопотужні (40–50 см) і кам'янисті, а на пологих - досягають 80–100 см. Через підвищену кислотність і значну кількість уламків флішу вони малопридатні для ріллі, однак добре забезпечують живлення

лісових екосистем. Саме тому їх головна функція - лісорослинна: на таких ґрунтах переважають букові, дубові та грабові ліси. Після вапнування і удобрення їх можна використовувати під сади або природні луки.

У верхніх частинах схилів і на привершинних ділянках поширені дернові опідзолені ґрунти, що формуються під субальпійськими луками. Вони менш потужні (30–50 см), мають високий вміст кам'янистих уламків і порівняно низький вміст гумусу (2–4%).

У долинах річок і потоків (зокрема струмка Термачув) розвинені лучні та лучно-буроземні ґрунти, які формуються на сучасних алювіальних відкладах - піщано-глинистих та супіщаних. Вони зазнають періодичного перезволоження, мають темний гумусовий горизонт і сірувато-бурий глейовий шар із плямистими вкрапленнями заліза. Вміст гумусу в таких ґрунтах сягає 6–8%, реакція ґрунтового середовища ближча до нейтральної, що зумовлює їхню високу родючість. Ці ґрунти використовуються переважно під сінокоси та пасовища, де формуються густі, вологолюбні травостої. Проте через часті підтоплення вони рідко застосовуються під орні землі [2].

На підвищених терасах трапляються дерново-підзолисті ґрунти, що сформувалися під колишніми дібровами. Вони мають світлий, вимитий горизонт і нижчу родючість, проте слугують придатною основою для луків і молодих лісових насаджень.

Через гірський рельєф територія урочища активно піддається ерозійним процесам. Під час сильних дощів на схилах виникає змив верхнього шару ґрунту, що спричиняє утворення ярів і борозен. На стрімких відслоненнях флішу ґрунтовий покрив фрагментарний, а в зонах колишніх вирубок або випасів - ущільнений і збіднений.

Рослинний покрив

Рослинний покрив урочища Термачув відзначається надзвичайною флористичною різноманітністю та яскраво вираженою вертикальною поясністю, що зумовлена поєднанням кліматичних, геоморфологічних і геологічних чинників. Територія належить до лісової зони Українських Карпат, і більша її

частина вкрита природними лісами, серед яких значну частку становлять старовікові букові праліси, включені до Світової спадщини ЮНЕСКО [30].

Основний середньогірний пояс (500–1000 м) займають букові праліси з домінуванням бука лісового (*Fagus sylvatica*). Ці зімкнуті високостовбурні насадження формують густу тінь, у якій ростуть тіньлюбні види: кислиця звичайна, маренка запашна, зубниця бульбиста, шавлія клейка, живокіст серцелистий, лазаркиня весняна. Підлісок розвинений слабо, зате добре представлений моховим і лишайниковим покривом.

На висотах 800–1000 м до бука домішується ялиця біла (*Abies alba*), утворюючи ялицево-букові ліси з двоярусною структурою. Тут панує прохолодний і вологий мікроклімат, а взимку довше лежить сніг. У трав'яному ярусі зустрічаються ожика лісова (*Luzula sylvatica*) та інші бореальні види.

Заплавні луки представлені вологолюбними видами: щучником дернистим (*Deschampsia caespitosa*), тонконогом лучним (*Poa pratensis*), таволгою звичайною (*Filipendula ulmaria*), ірисом сибірським (*Iris sibirica*), веронікою струмковою. На підвищеннях зустрічаються остепнені луки з бороданцем багаторічним (*Brachypodium pinnatum*) та шавлією лучною (*Salvia pratensis*).

Завдяки різноманіттю біотопів флора урочища містить велику кількість охоронюваних видів. Виявлено понад 40 видів, занесених до Червоної книги України, і близько 80 - до регіональних охоронних списків.

Серед них - орхідеї булатка довголиста (*Cephalanthera longifolia*) і коручка пурпурова (*Epipactis purpurata*), лілія лісова (*Lilium martagon*), пізньоцвіт осінній (*Colchicum autumnale*), бузок угорський (*Syringa josikaea*), тоція карпатська (*Tozzia carpatica*), первоцвіт дрібний (*Primula minima*), тисячолістник карпатський (*Achillea carpatica*), латаття біле (*Nymphaea alba*) [30].

Тваринний світ

Фауна урочища Термачув надзвичайно багата і типова для Східних Карпат, включаючи представників різних біогеографічних груп – від середньоєвропейських лісових видів до південних теплолюбних та гірських високогірних форм.

Звичайними мешканцями є олень благородний (*Cervus elaphus*) та козуля європейська (*Capreolus capreolus*), які регулярно виходять на узлісся або місця підгодівлі. Також поширені дикі кабани (*Sus scrofa*), що риють ґрунт у пошуках їжі в дубових лісах, а серед хижаків - лисиці звичайні (*Vulpes vulpes*) та борсуки (*Meles meles*).

У старовікових букових пралісах мешкають великі хижаки - вовки (*Canis lupus*), що тримаються сімейними зграями, і бурий ведмідь (*Ursus arctos*), який є вершиною харчової піраміди. Присутність ведмедя підтверджується слідами та рідкісними візуальними спостереженнями - ці тварини уникають людей і ведуть присмерковий спосіб життя.

Надзвичайно цінними для заповідної фауни є популяції рися євразійського (*Lynx lynx*) і дикого лісового kota (*Felis silvestris*) - обидва види занесені до Червоної книги України. Вони ведуть прихований спосіб життя в гушавині старих лісів, де знаходять укриття та достатньо здобичі [30].

Серед дрібних хижаків звичайні куниця лісова (*Martes martes*) і кам'яна (*Martes foina*), а також тхір темний (*Mustela putorius*) і ласка (*Mustela nivalis*), які відіграють важливу роль у контролі чисельності гризунів. На узлісся часто виходять їжак європейський (*Erinaceus roumanicus*) і кілька видів землерійок, серед яких - рідкісна бурозубка альпійська (*Sorex alpinus*), релікт льодовикового періоду.

У заплавах Ужа гніздяться вівсянки жовті (*Emberiza citrinella*), щеврики лісові (*Anthus trivialis*), а над водою полює пронурок (*Cinclus cinclus*) - унікальний птах, здатний пірнати у потоці.

Висновок до розділу II

В даному розділі було детально описано фізико-географічні та економічні особливості Великоберезнянської територіальної громади, на території якої знаходиться урочище Термачув. Було проаналізовано геоморфологічні та геологічні особливості території дослідження, природньо-кліматичні умови регіону, а також тваринний та рослинний світ.

РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ

3.1. Передумови та обґрунтування створення парку

Ужанський національний природний парк розташований у північно-західній частині Закарпатської області, в межах Українських Карпат (Східні Бескиди). Його територія безпосередньо межує з державними кордонами України з Польщею та Словаччиною, утворюючи українську складову першого у світі тристороннього біосферного резервату «Східні Карпати» (Україна-Польща-Словаччина), який функціонує під егідою ЮНЕСКО.

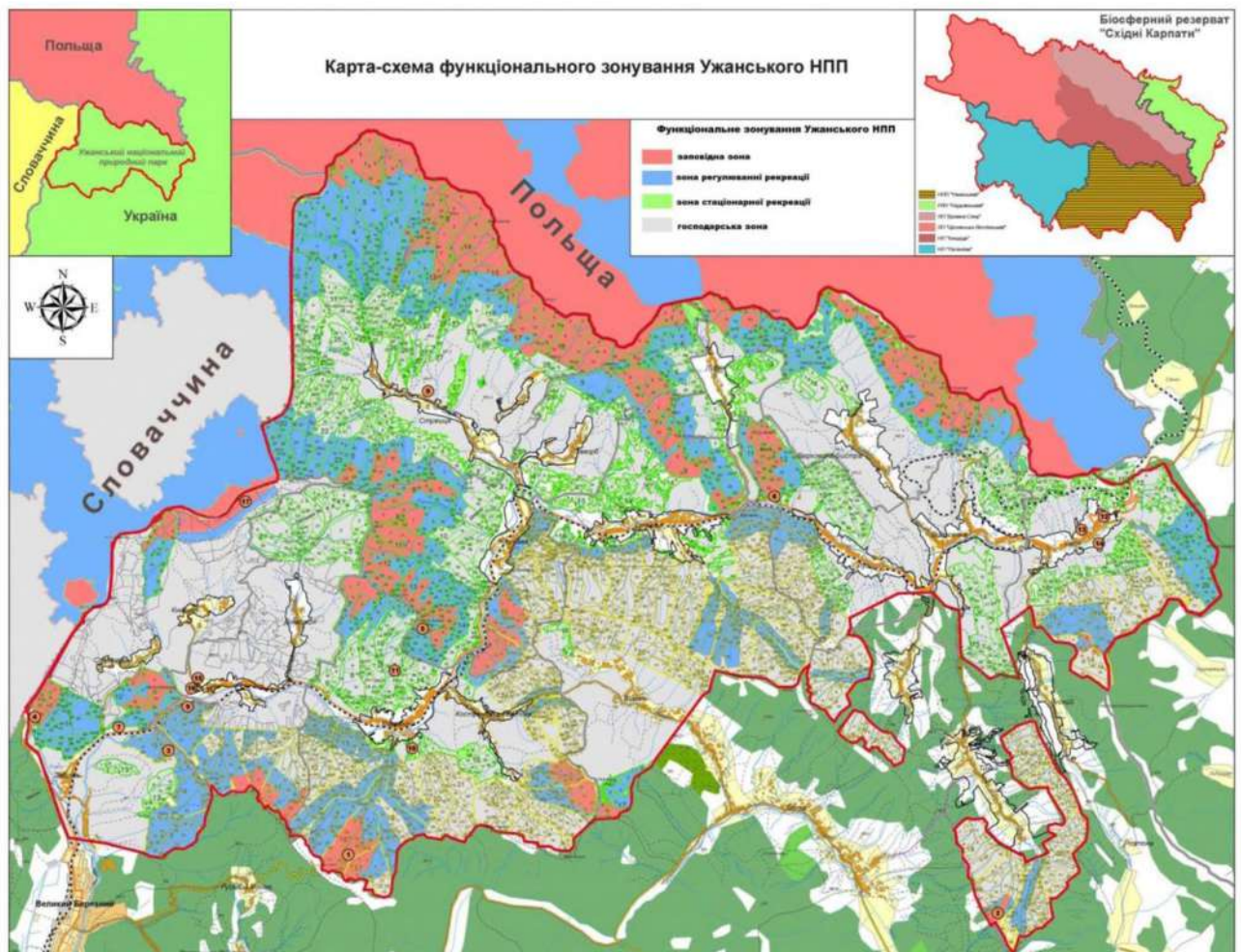

Рис. 3.1.1. Карта-схема функціонального зонування Ужанського НПП [24]

Парк було засновано у 1999 році з метою охорони унікальних природних комплексів, характерних для Карпатського регіону, зокрема букових пралісів і рідкісних видів флори та фауни. У 2019 році його територія була суттєво

розширена - на 6988 га за рахунок приєднання лісових масивів, що перебували у віданні ДП «Великобержнянський лісгосп» [23].

Адміністративно територія охоплює гірський район Великобержнянщини, де парк поділений на п'ять природоохоронних науково-дослідних відділень.

Сьогодні площа Ужанського національного природного парку становить 46 147 га, що робить його однією з найбільших охоронних територій українських Карпат. Парк виконує важливу роль у збереженні біорізноманіття, розвитку екотуризму, а також у міжнародній співпраці у сфері охорони довкілля [24].

Ужанський національний природний парк має офіційний статус національного природного парку України, що передбачає зонування території з урахуванням природоохоронних та рекреаційних функцій. Виділяються кілька функціональних зон із різним режимом використання:

- Заповідна зона - охоплює найцінніші природні комплекси, зокрема букові праліси та місця існування рідкісних видів. Тут повністю заборонена господарська діяльність, а відвідування суворо обмежене.
- Зона регульованої рекреації - призначена для еколого-освітніх екскурсій та впорядкованого туризму.
- Господарська зона - допускає обмежене природокористування, наукові дослідження та заходи, що не шкодять екосистемам.

Таке функціональне зонування дозволяє поєднувати охорону унікальних природних комплексів із розвитком туризму, освіти та наукової діяльності на засадах сталого розвитку.

Найцінніші лісові масиви парку включено до об'єкта Світової спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Європи» (2007). Таким чином, близько 30 % території Ужанського НПП мають подвійний - національний і світовий - охоронний статус.

З 2009 року парк є членом Європейської федерації національних парків EUROPARC, а з 2021 року - кандидатською територією Смарагдової мережі Європи. Крім природної, парк має й культурну цінність: у с. Ужок збереглася

дерев'яна церква Святого Архангела Михаїла (1745 р.), внесена до списку Світової спадщини ЮНЕСКО [29].

Регіональний ландшафтний парк «Термачув» планується створити на площі **148,098 га** в околицях смт. Великий Березний, з метою збереження унікальних природних комплексів і забезпечення збалансованого використання території. Ця ділянка знаходиться в передгір'ї Східних Карпат і характеризується типовими для регіону ландшафтами: мішаними та буковими лісами, гірськими луками і струмками. Тут збереглися відносно малопорушені екосистеми, що слугують середовищем існування багатьох видів флори і фауни. Зокрема, на схилах урочища трапляються рідкісні та зникаючі види, занесені до Червоної книги України (зокрема деякі види метеликів та комах), що підкреслює необхідність їх охорони. Мальовничі гірські краєвиди і багатство біорізноманіття роблять цю місцевість цінною як з екологічної, так і науково-освітньої точки зору.

Важливою передумовою створення РЛП «Термачув» є його значна природоохоронна цінність. Урочище вирізняється добре збереженими природними комплексами, притаманними Східним Бескидам, які нині мало представлені поза межами існуючих заповідників. Створення парку дозволить надати цим територіям офіційний охоронний статус на регіональному рівні та запобігти неконтрольованому використанню ресурсів. Зокрема, запровадження режиму охорони допоможе уберегти лісові масиви від надмірної вирубки, а луки - від деградації чи забудови. Офіційний статус РЛП також сприятиме включенню території в екомережу області та забезпечить можливість цільового фінансування заходів з її збереження. Це особливо актуально з огляду на те, що довколишні райони вже мають об'єкти світового значення (на кшталт пралісових резерватів та біосферного заповідника «Східні Карпати»), охорона навіть відносно невеликих ділянок природи, таких як Термачув, є вкладом у збереження цілісності екосистем регіону.

Рекреаційний та туристичний потенціал урочища «Термачув» вимагає впорядкованого підходу, який і забезпечить статус ландшафтного парку. Ця

місцевість вже стала центром активного відпочинку та масових заходів: щороку тут проводяться міжрегіональні фестивалі («Березнянський ярмарок», «Лемківська ватра»), велофестиваль «Березнянська біцигля», а також етап чемпіонату України з мотокросу (див.рис. 3.1.2.), які збирають до 10 тисяч відвідувачів [29].

Рис. 3.1.2. Траса для мотокросу на території ур. Термачув [5]

Узимку на схилах Термачува функціонує гірськолижний витяг і тюбінг-парк, що приваблюють любителів зимових розваг. Така популярність урочища приносить громаді економічні вигоди, але одночасно створює і навантаження на природні комплекси (витоптування рослинного покриву, шумове і сміттєве забруднення під час заходів тощо). Створення РЛП дозволить впровадити регламентовану рекреацію – тобто чітко визначити зони для проведення масових заходів і активного туризму, обладнати їх необхідною інфраструктурою (стоянки, маршрути, місця для збору сміття), а натомість найбільш цінні куточки природи виділити в заповідну або регульовану зону, закриту для будь-якої господарської діяльності. Це в свою чергу, допоможе забезпечити баланс між розвитком туризму та охороною природи.

Місцева влада Великоберезнянщини вже неодноразово наголошувала на важливості розвитку екотуризму та збереженні довкілля. В останні роки вдалося залучити й міжнародні ресурси: так, у 2021 році за підтримки програми секторальної допомоги ЄС було реалізовано проєкт розвитку туристичної інфраструктури – облаштовано новий туристичний маршрут протяжністю 7 км через урочище Термачув [28, 11]. Цей маршрут відкрив додаткові можливості для піших та велопогулянок, демонструючи практичні кроки до перетворення Термачува на осередок екологічного туризму.

Статус регіонального ландшафтного парку лише посилить цю привабливість, адже бренд охоронюваної території підвищує довіру туристів (особливо прихильників екологічного туризму) та відкриває доступ до грантових і державних програм розвитку. РЛП зможе прокладати еколого-пізнавальні стежки, облаштовувати оглядові майданчики, інформаційні центри та місця відпочинку, що зробить відвідини комфортними і безпечними. З'явиться необхідність у фахівцях – гідах-екскурсоводах, працівниках парку – а отже, створяться нові робочі місця для місцевого населення.

Додатковим аргументом на користь створення регіонального ландшафтного парку «Термачув» є близьке розташування гори Явірник, одного з найхарактерніших і найцінніших гірських масивів північно-західної частини Закарпаття. Явірник, висотою понад 1000 м н.р.м., розташований на відстані кількох кілометрів від урочища Термачув і формує з ним єдиний природно-екологічний комплекс. Схили Явірника вкриті високостовбурними буковими пралісами, які входять до переліку складових об'єкта Світової спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат і давні букові ліси Європи».

Важливо й те, що приблизно половина території, запланованої під створення регіонального ландшафтного парку «Термачув», уже входить до Смарагдової мережі Європи (Emerald Network), яка є частиною пан'європейської природоохоронної системи, створеної в межах Бернської конвенції для охорони рідкісних оселищ і видів, що перебувають під загрозою зникнення. Запровадження статусу РЛП стане логічним продовженням природоохоронного

режиму, вже встановленого на європейському рівні, та забезпечить виконання міжнародних екологічних зобов'язань України. Це також відкриє шлях до залучення додаткових грантових ресурсів з фондів ЄС, спрямованих на збереження біорізноманіття, розвиток природоохоронної інфраструктури та екотуризму.

Важливим є те, що створення парку не суперечить чинному законодавству та цільовому призначенню земель, а навпаки – спирається на них. Регіональні ландшафтні парки в Україні визначені законом як природоохоронні рекреаційні установи місцевого значення, що створюються з метою *«збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення»*. Тобто концепція парку від початку передбачає баланс охорони природи і рекреації, що цілком відповідає ситуації в Термачуві. Важливо й те, що закон дозволяє організувати РЛП без вилучення земель у власників або користувачів – за умови дотримання встановленого режиму охорони.

Варто відзначити, що певна частина РЛП згідно з проектом напряму межує з НПП «Ужанський» (рис. 3.1.3.).

Рис. 3.1.3. Територія проекту, що межує з НПП Ужанський

Але потрібно зауважити, що дана територія, згідно із зонуванням національного парку, належить до господарської зони.

Статті 51-54 Закону регулюють порядок створення, зміни меж та категорій об'єктів ПЗФ, але не забороняють територіальне співіснування об'єктів різних категорій [25].

Згідно зі статтею 21 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», господарська зона НПП призначена для господарського використання із впровадженням екологічних методів. У цій зоні: дозволена господарська діяльність з додержанням природоохоронних вимог; забороняється лише діяльність, що призводить до погіршення стану навколишнього природного середовища.

Таке межування НПП із РЛП створює додатковий рівень природоохоронного управління на місцевому рівні, що не скасовує, а доповнює режим охорони НПП. Регіональні ландшафтні парки як установа місцевого значення може забезпечити краще врахування місцевих особливостей природокористування.

Слід відмітити, що зміна меж або створення нового об'єкта ПЗФ, що може вплинути на існуючі території, потребує погодження з центральним органом виконавчої влади у сфері екології на підставі експертного висновку. Також необхідно передбачити механізми координації між адміністрацією НПП та керівництвом РЛП для узгодженого управління спільною територією.

Створення РЛП не повинно порушувати цілісність функціонування НПП «Ужанський» як об'єкта загальнодержавного значення. Зміна меж або статусу заповідної зони НПП заборонена згідно зі статтею 21 Закону про ПЗФ [25].

Отже, створення РЛП є необхідним кроком для збереження природної спадщини. Невелика за площею територія концентрує типові карпатські екосистеми та рідкісні види, які потребують офіційного захисту.

3.2. Функціональне зонування території РЛП

Функціональне зонування є фундаментальним інструментом територіальної організації природоохоронних об'єктів, що визначає просторовий

розподіл видів діяльності та режимів використання природних ресурсів на їх території. У контексті регіональних ландшафтних парків функціональне зонування набуває особливого значення, оскільки саме через цей механізм досягається збалансоване поєднання природоохоронних, рекреаційних, науково-освітніх та обмежених господарських функцій [14].

Згідно зі статтею 24 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [25], на території регіональних ландшафтних парків з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, їх особливостей проводиться зонування з урахуванням вимог, встановлених для територій національних природних парків.

Проектні рішення щодо просторової організації та функціонального зонування території РЛП «Термачув» розроблено з урахуванням вимог чинних державних будівельних норм, що забезпечує правову легітимність та експлуатаційну безпеку планованої діяльності, а саме:

- ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» [17];
- ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій» [1];
- ДБН В.2.3-5:2018 «Вулиці та дороги населених пунктів» [6];
- ДБН В.1.1-31:2013 «Захист територій, будинків і споруд від шуму» [9].

Основною метою функціонального зонування регіонального ландшафтного парку «Термачув» є забезпечення оптимального просторового розподілу видів діяльності таким чином, щоб зберегти найбільш цінні природні комплекси, гарантувати стабільність екосистем та створити умови для збалансованого рекреаційного й природоохоронного використання території.

Такий підхід передбачає виділення чотирьох основних функціональних зон: заповідної, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарської, що й реалізовано при проектуванні РЛП «Термачув», в чому можна переконатись із рисунка 3.2.1.

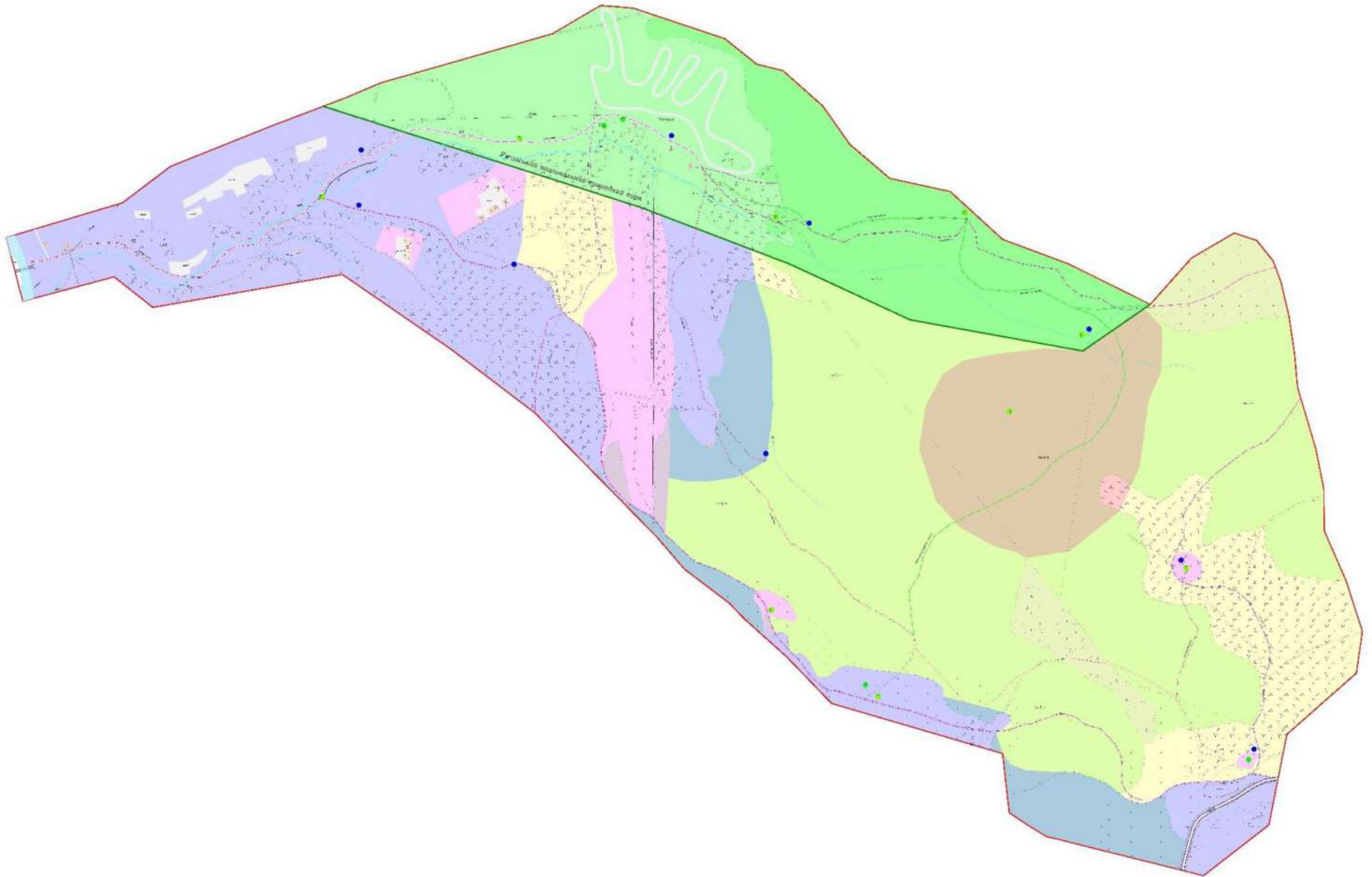

Рис. 3.2.1. Функціональне зонування РЛП «Термачув»

При обґрунтуванні функціональних зон РЛП «Термачув» було враховано низку природних, географічних, антропогенних та культурних чинників, які визначають просторову організацію території:

- **Природні чинники;**
- **Географічні та просторові чинники;**
- **Антропогенні, культурні та рекреаційно-оздоровчі чинники.**

При зонуванні враховано стійкість природного середовища до відвідуваності, існуючі рекреаційні елементи (гірськолижні траси, зони короткочасного відпочинку), потребу в регулюванні транспортних потоків та руху відвідувачів, наявність культурних та природних пам'яток поблизу.

Важливим антропогенним чинником, що суттєво вплинув на структуру функціонального зонування, є наявність приватизованих земельних ділянок на території РЛП. Згідно зі статтею 44 Земельного кодексу України, землі природно-заповідного фонду можуть включати як землі природних територій та об'єктів, так і землі інших власників і користувачів, що не вилучаються у них. Територія парку, на якій розміщені ділянки, залишає за собою тільки господарську зону задля збереження сталого землеволодіння та землекористування без вилучення [10].

З урахуванням перелічених чинників територія РЛП поділена на чотири функціональні зони: заповідну, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарську. Загальна площа парку становить 148,098 га, що дозволяє раціонально розподілити функціональне навантаження на відносно компактній території.

Розподіл площ за функціональним зонуванням показано на рисунку 3.2.2

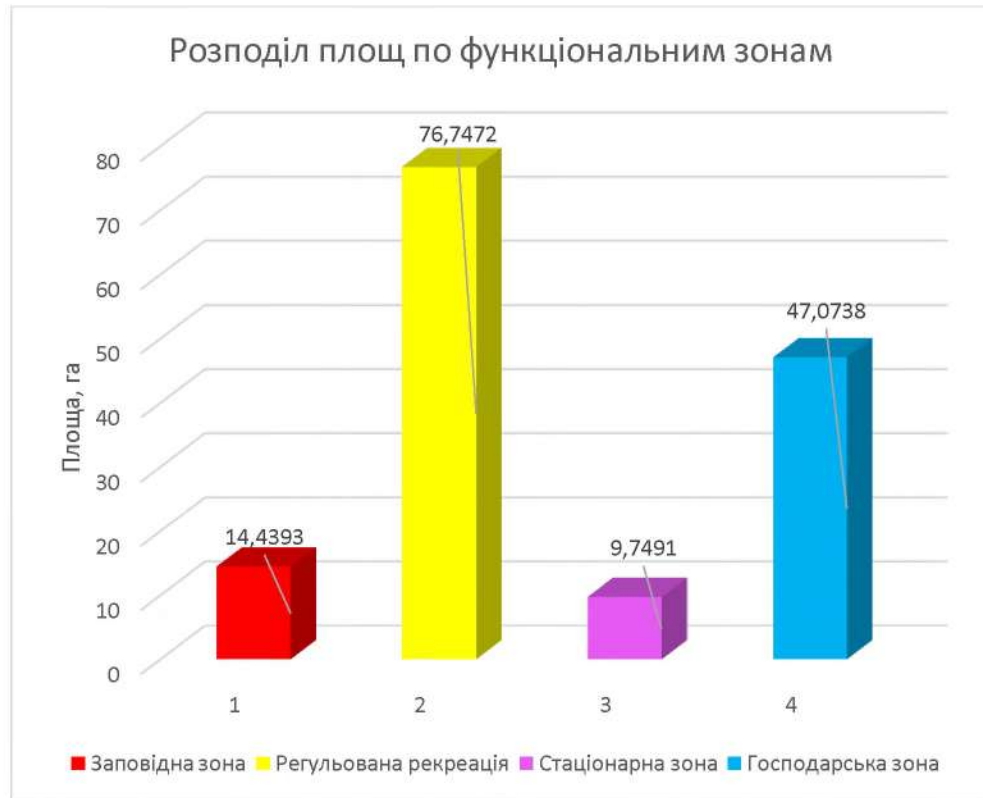

Рис. 3.2.2. Розподіл площ по функціональним зонам

Заповідна зона охоплює найбільш цінні природні комплекси - ділянки із збереженими буковими лісами, оселища рідкісних видів флори та фауни, а також фрагменти оселищ Смарагдової мережі. Незважаючи на відносно невелику площу (9,75% території або 14,4393 га), заповідна зона виконує критично важливу функцію збереження природного біорізноманіття та підтримання екологічної стабільності всієї території парку.

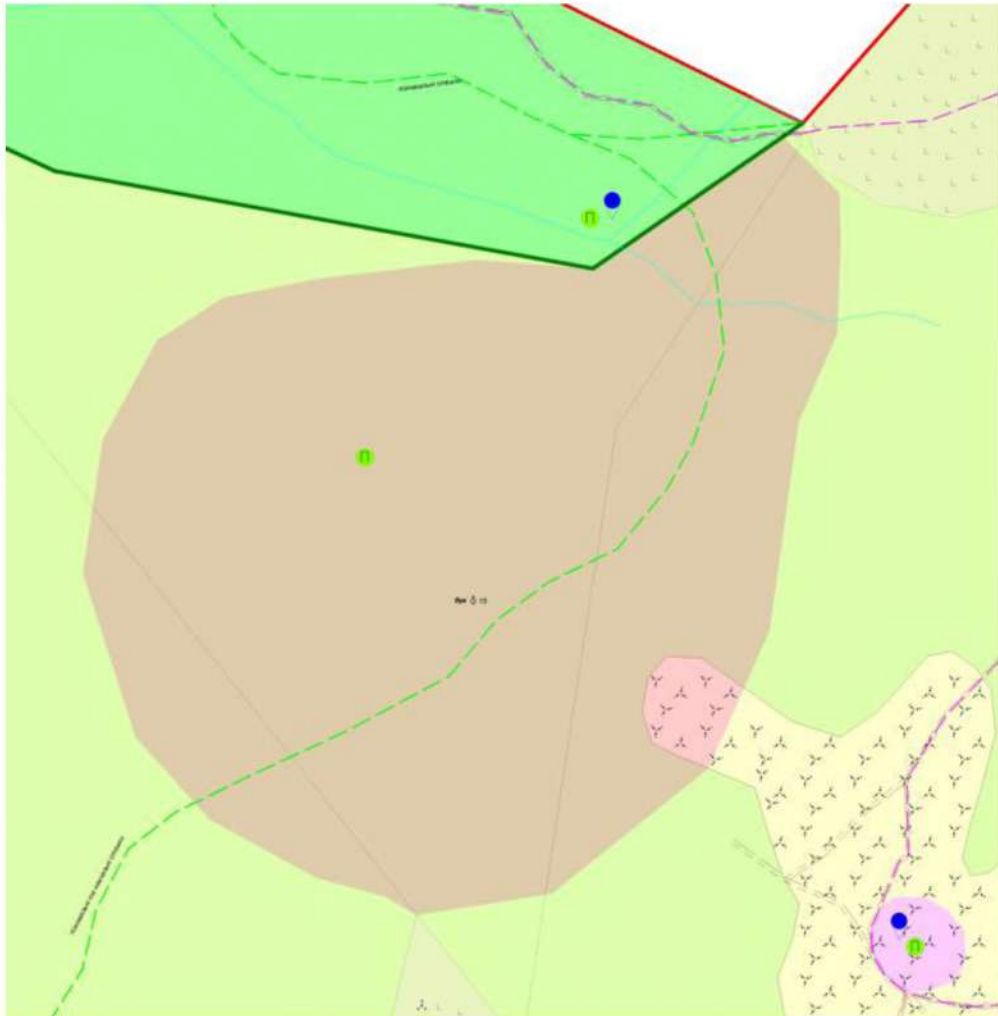

Рис. 3.2.3. Заповідна зона РЛП «Термачув»

Співвідношення площі заповідної зони до загальної площі РЛП «Термачув» відповідає практиці українських природоохоронних установ, де заповідна зона може складати від 10% до 30% території НПП, а у РЛП – часто менше через специфіку їх створення на частково трансформованих територіях. Для порівняння, у Яворівському НПП заповідна зона складає 14,5% (1031 га з 7108 га), у РЛП "Знесіння" – 10% (31,1 га з 312,1 га) [32].

Основною функцією заповідної зони є збереження в природному стані всього різноманіття природних комплексів та забезпечення умов для природного перебігу екологічних процесів без антропогенного втручання. У межах заповідної зони забороняється будь-яка діяльність, що може порушити природні процеси: будівництво, прокладання шляхів, лісокористування (крім санітарних рубок у виняткових випадках), геологічні роботи, випасання худоби, мисливство,

інтродукція видів, використання хімічних засобів, проїзд транспорту, масові заходи та будь-які дії, несумісні з охороною природних комплексів.

Допускається лише науковий моніторинг, природоохоронні та відновлювальні роботи, заходи із запобігання пожежам, регулювання гідрологічного режиму (за необхідності), виконання еколого-освітньої діяльності на спеціально обладнаних маршрутах без порушення природних комплексів. Режим заповідної зони РЛП відповідає режиму заповідної зони національних природних парків, встановленому статтею 21 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [25].

Особливу увагу приділено акустичному режиму території відповідно до ДБН В.1.1-31:2013 «Захист територій, будинків і споруд від шуму» [9]. Враховуючи проведення на території парку змагань з мотокросу та масових заходів, зонування виконано таким чином, щоб забезпечити акустичний комфорт для фауни у заповідній зоні шляхом дотримання необхідних просторових розривів від джерел шумового забруднення.

Зона регульованої рекреації є найбільшою за площею функціональною зоною РЛП «Термачув» та призначена для короткочасного відпочинку, огляду краєвидів, проходження туристичних і екологічних маршрутів. Саме в цій зоні поєднано природоохоронну цінність і доступність для рекреантів, що робить її ключовою для реалізації рекреаційно-туристичної функції парку.

Домінування зони регульованої рекреації (51,82% території або 76,7472 га) у структурі РЛП «Термачув» є оптимальним рішенням з кількох причин. Це відповідає рекомендаціям щодо функціонального зонування природоохоронних територій, де зона регульованої рекреації має бути більшою за площею від заповідної зони та виконувати роль буферної території навколо неї. По-друге, значна площа цієї зони дозволяє розсіювати рекреаційне навантаження на велику територію, знижуючи антропогенний тиск на конкретні ділянки та забезпечуючи збереження природних комплексів.

Ознайомитись із частиною регульованої зони можна з рисунку 3.2.4, де вона виділена світлішим відтінком.

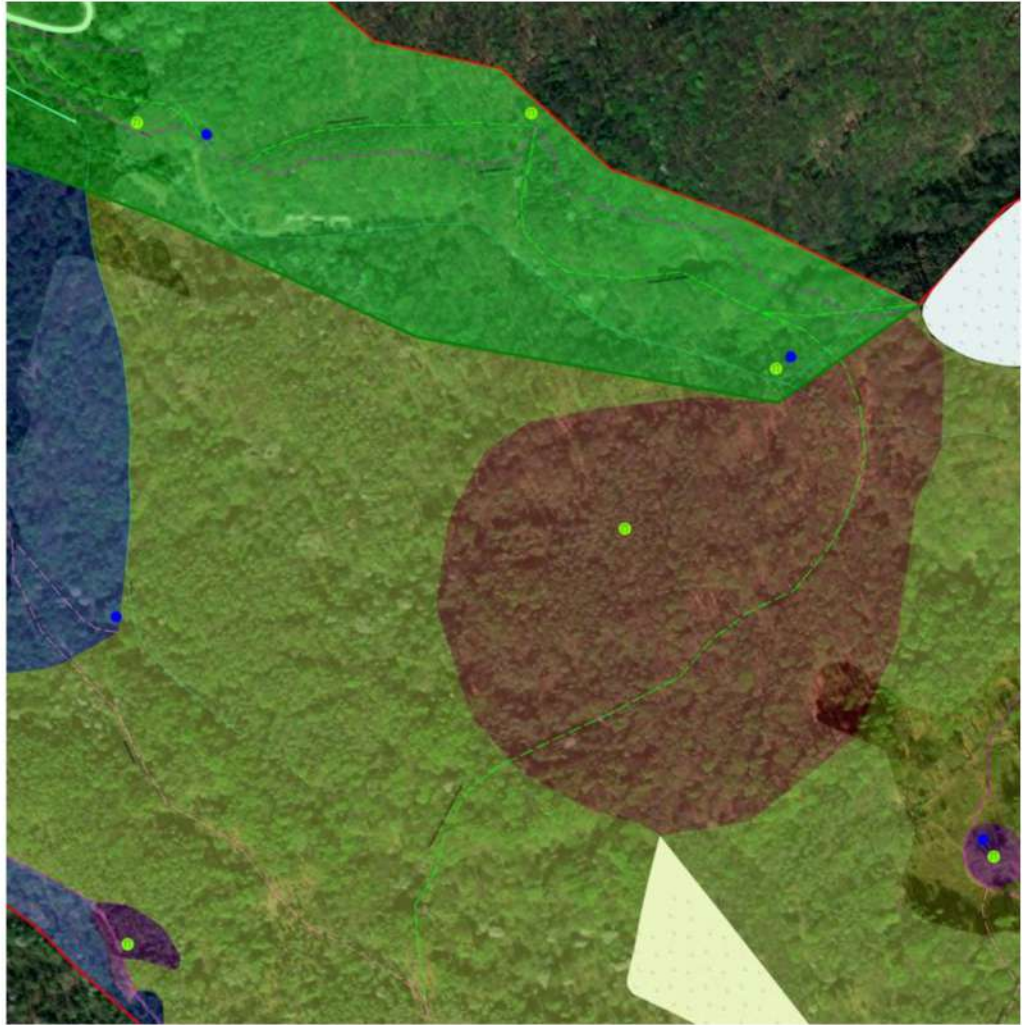

Рис. 3.2.4. *Зона регульованої рекреації*

Водночас у зоні регульованої рекреації дозволяється облаштування туристичних стежок та екологічних маршрутів, регульований збір грибів і ягід місцевим населенням у встановлених обсягах, проведення санітарних рубок для підтримання здорового стану лісових екосистем, встановлення інформаційних стендів та аншлагів природоохоронного змісту, короткочасний відпочинок населення.

Облаштування туристичних маршрутів та місць відпочинку в зоні регульованої рекреації планується згідно з ДБН Б.2.2-5:2011 [1], це передбачає використання природних матеріалів для мощення стежок (п. 4.14), влаштування безпечних оглядових майданчиків та встановлення елементів благоустрою.

Зона стаціонарної рекреації призначена для створення та розміщення рекреаційно-туристських, оздоровчих та інших комплексів, передбачених

Проектом організації території РЛП. Тут зосереджені ділянки, придатні для спорудження об'єктів тривалого відпочинку та рекреаційної інфраструктури: кемпінгів, туристичних майданчиків, еколого-освітніх приміщень, майбутніх рекреаційних центрів.

Площа зони стаціонарної рекреації (6,58% території РЛП або 9,58 га) є оптимальною для забезпечення рекреаційних потреб населення без надмірного порушення природних екосистем. Для порівняння, у Яворівському НПП зона стаціонарної рекреації складає лише 0,6% території (40,9 га), що значно менше, ніж у РЛП «Термачув». Це пояснюється різницею у статусі та функціях, РЛП у більшій мірі, ніж національні парки, поєднують природоохоронні та суто соціальні функції, орієнтовані на забезпечення рекреаційних потреб місцевого населення.

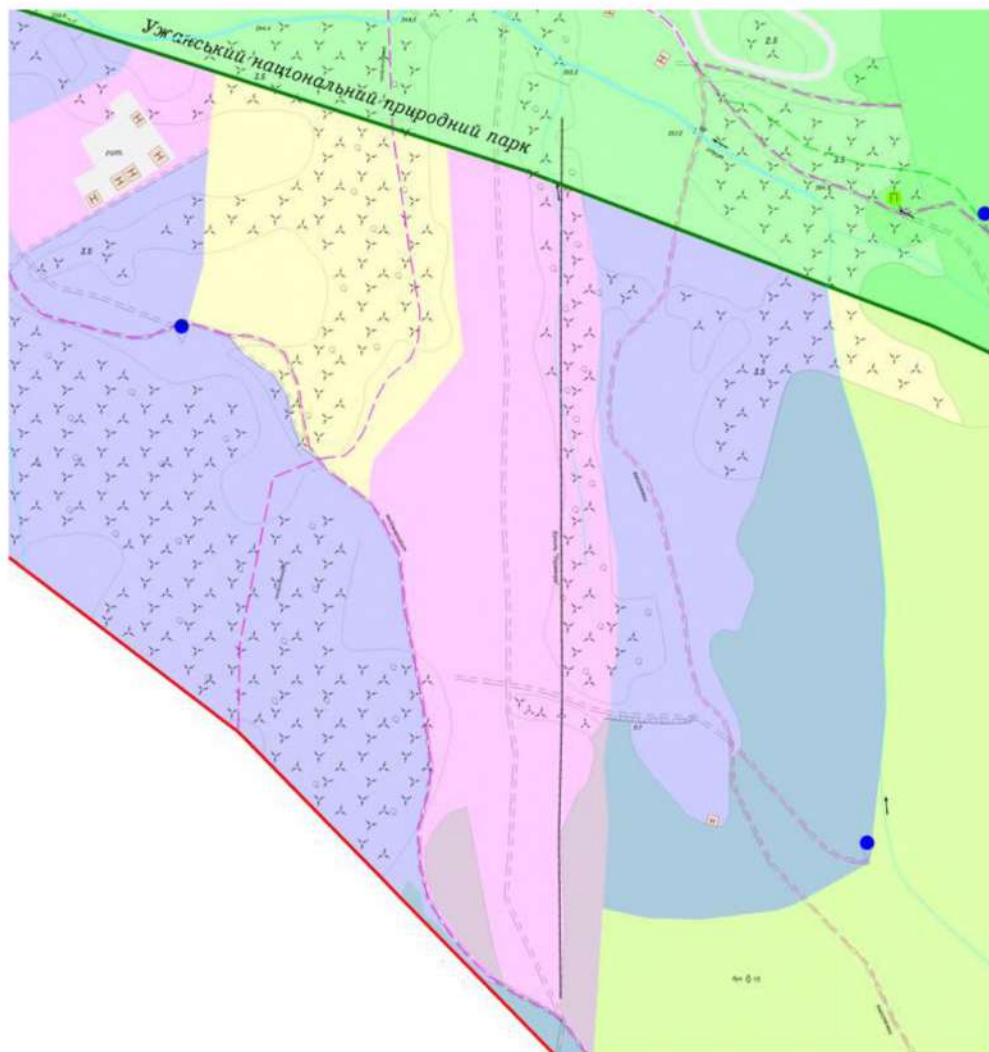

Рис. 3.2.5. Зона стаціонарної рекреації

Виділення зони стаціонарної рекреації базується на вимогах ДБН Б.2.2-12:2019, який регламентує розміщення закладів відпочинку та туризму в межах ландшафтно-рекреаційних територій [17], згідно з п. 8.3 цих норм, розташування рекреаційних об'єктів виконано з дотриманням нормативних відстаней до селітебних територій та з урахуванням гранично допустимих навантажень на ландшафт.

У зоні стаціонарної рекреації можлива організація сезонних таборів, спортивних майданчиків, гірськолижної й зимової активності за дотримання природоохоронних вимог. Водночас тут забороняється будь-яка діяльність, яка суперечить цільовому призначенню зони та може призвести до погіршення стану природного середовища, зокрема промислова забудова, видобування корисних копалин, скидання забруднюючих речовин.

Господарська зона РЛП «Термачув» займає 47,038 га, що становить 31,79% від загальної площі парку (рис. 3.2.6). Переважання господарської зони зумовлене наявністю значних площ земель, що перебувають у приватній власності й активно використовуються для особистого селянського господарства, садівництва, городництва та інших форм традиційного природокористування.

Рис. 3.2.6. *Господарська зона РЛП «Термачув»*

Згідно із законодавством України, регіональні ландшафтні парки можуть створюватися як з вилученням, так і без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. У разі створення РЛП без вилучення земель (що є поширеною практикою через складність та вартість процедури вилучення), території, зайняті приватними господарствами, включаються до господарської зони парку.

Господарська зона РЛП «Термачув» включає землі різних форм власності та користування, на яких здійснюється традиційне природокористування місцевим населенням. Тут допускаються: ведення лісового господарства (догляд лісів, санітарні та оздоровчі рубки), обмежене використання природних ресурсів для потреб місцевого населення, розміщення об'єктів комунальної інфраструктури, проведення робіт, необхідних для функціонування Парку, традиційні форми природокористування (сінокосіння, випасання худоби

відповідно до встановлених нормативів), сільськогосподарське використання земель.

Важливо розуміти, що включення приватизованих земель до господарської зони РЛП не призводить до зміни форми власності на ці землі – вони залишаються у приватній власності громадян. Однак на ці землі поширюються обмеження, встановлені для земель природно-заповідного фонду та конкретно для господарської зони РЛП. Зокрема, заборонено будь-яку діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності РЛП: промислового заготівлю деревини, видобування корисних копалин та розроблення кар'єрів, застосування хімічних засобів без дотримання природоохоронних вимог, розведення вогнищ поза спеціально відведеними місцями, організацію сільськогосподарської діяльності, що негативно впливає на природні екосистеми.

Господарська зона РЛП «Термачув» виконує важливу буферну функцію, захищаючи заповідну зону та зону регульованої рекреації від негативного впливу господарської діяльності на прилеглих територіях. Розміщення господарської зони переважно на периферії парку, навколо зон з вищим природоохоронним статусом, відповідає класичній концентричній моделі функціонального зонування, що і було виконано при зональному розподілі РЛП «Термачув».

В таблиці 3.2.1. та на рисунку 3.2.7. продемонстровано функціональні зони, які було сформовано під час створення проекту, також зазначено їх частку у відсотковому співвідношенні для наочності та загальну площу в гектарах.

Частка від загальної площі, %

Рис. 3.2.7. Частка функціональних зон від загальної площі**Таблиця 3.2.1.**

Підсумкова таблиця функціональних зон РЛП «Термачув»

№	Функціональна зона	Площа, га	Частка від загальної площі, %
1	Заповідна	14,4393	6,49%
2	Регульована рекреація	76,7472	50,77%
3	Стационарна рекреація	9,7491	9,44%
4	Господарська	47,0738	33,3%
	Загальна площа РЛП	148,098 га	

Функціональне зонування РЛП «Термачув» базується на нормах Закону України "Про природно-заповідний фонд України" (статті 23-24), Земельного кодексу України (статті 44, 46-1), а також ДБН Б.2.2-12:2019 [17]. Для кожної функціональної зони встановлюється диференційований режим щодо їх охорони, відтворення та використання відповідно до вимог чинного законодавства.

Виділення чотирьох функціональних зон із чітко визначеними режимами охорони та використання дозволяє ефективно поєднувати природоохоронні та рекреаційні функції на відносно компактній території площею 148,098 га.

3.3. Розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури

Розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури на територіях природно-заповідного фонду має базуватися на принципах екологічної сталості, що передбачає мінімізацію негативного впливу на природні комплекси, збереження біорізноманіття та підтримання екологічних процесів.

Принцип дотримання функціонального зонування передбачає, що будь-яке будівництво та розміщення туристичних об'єктів має узгоджуватися із функціональним зонуванням парку, де рекреаційні й туристичні об'єкти розміщуються виключно у відповідних зонах із суворим дотриманням вимог до заповідної частини.

Гірськолижний комплекс «Термачув» є одним із провідних центрів зимової рекреації в Ужгородському районі. Він має перевагу щодо сімейної атмосфери, нижчих цін і зручності для початківців. Порівняно з сусідньою Красією, що має найдовшу гірськолижну трасу в Україні понад 3,5 км, Термачув відзначається більшою компактністю та орієнтацією на екологічне дозвілля. У теплий сезон територія РЛП «Термачув» пропонує широкий спектр літніх рекреаційних активностей.

Велотуризм та спортивна інфраструктура є одним із пріоритетних напрямів розвитку. Територія парку входить до складу амбітного проекту створення транскордонного веломаршруту «Закарпатський туристичний шлях», відрізок якого показано на рисунку 3.3.1., загальна протяжність якого становить близько 400 км [11]. Маршрут матиме два напрями: основний - для прогулянок лісовими стежками та незавантаженими дорогами, зручний для туристичних велосипедів, та гірський - для підкорення карпатських хребтів на спеціальних байках.

Такий транскордонний маршрут зробить територію РЛП «Термачув» важливим вузлом міжнародної туристичної мережі, забезпечить приплив міжнародних відвідувачів і сприятиме економічному розвитку регіону.

Рис. 3.3.1. Частина маршруту «Закарпатський туристичний шлях», яка проходить через РЛП «Термачув»

Вздовж даного велошляху облаштовані велопарковки, місця для кемпінгів, оглядові точки, зони відпочинку, інформаційні стенди, проведено поточний ремонт дорожньої інфраструктури, мостів і переходів. Порівняння з літньою інфраструктурою інших парків: Карпатський НПП має 48 туристичних маршрутів і добре розвинену мережу стаціонарних рекреаційних пунктів. Ужанський НПП пропонує 17 екотуристичних маршрутів загальною протяжністю понад 140 км та 5 екологічних стежок. На фоні цих великих парків Термачув має унікальну компактність і концентрацію різноманітних активностей на відносно невеликій території, що стає передумовою розширення туристичного потенціалу краю та додаткове облаштування місць для відпочинку.

Екоосвітня діяльність в установах природно-заповідного фонду регулюється Положенням про екологічну освітньо-виховну роботу установ ПЗФ,

затвердженим наказом Міністерства екології від 26.10.2015 № 399 [22]. Так на даній території вже проходять шкільні змагання з туристичного орієнтування, тому логічним є виділення спеціальної промаркованої зони в РЛП для організації подібних заходів, яка буде спрямована на еколого-освітню діяльність, саме таку зону відведено в межах НПП Ужанський, що продемонстровано на рисунку 3.3.2.

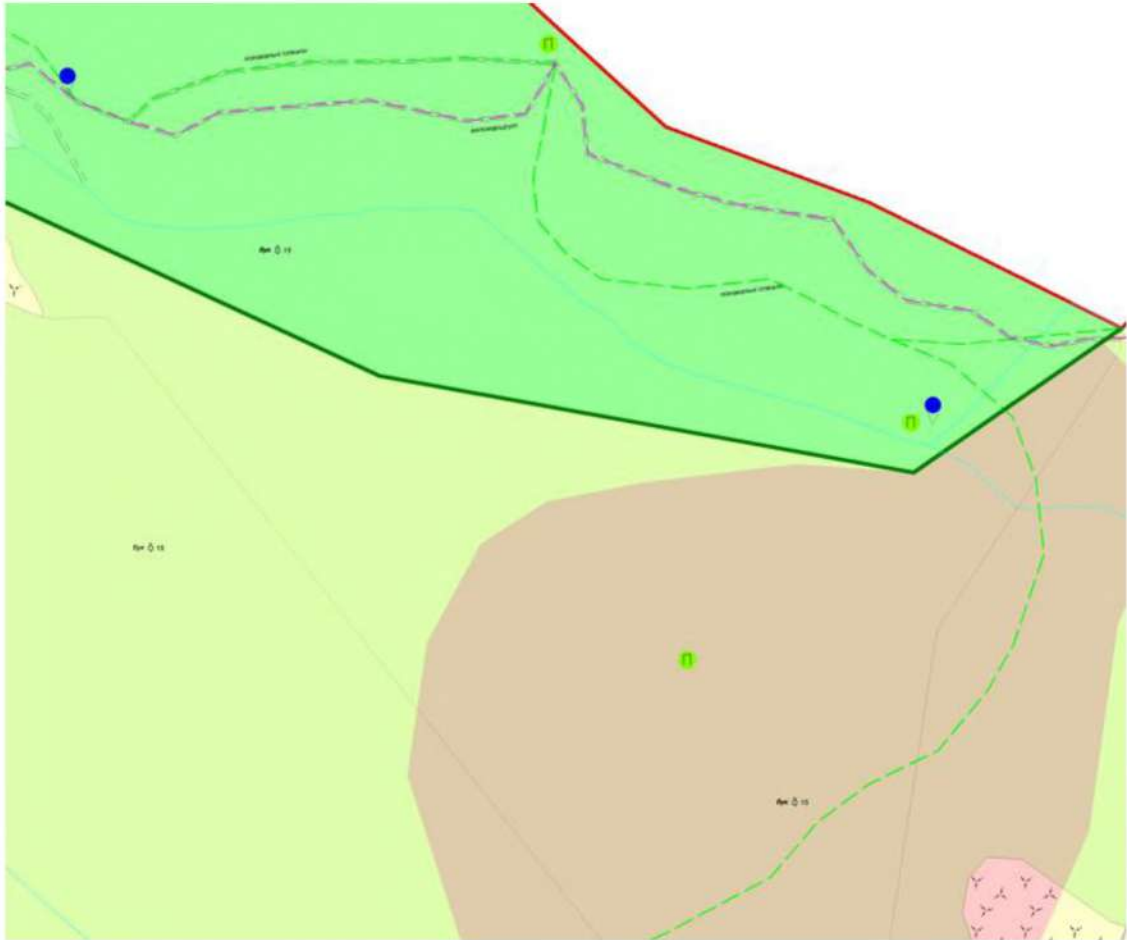

Рис. 3.3.2. *Запроектовані маршрути та зони для кемпінгу*

Проект організації території РЛП «Термачув» передбачає створення комплексної системи туристичних маршрутів та екологічних стежок, що забезпечують різноманітність рекреаційних можливостей для всіх категорій відвідувачів.

Мережа маршрутів та стежок містить такі основні компоненти:

- Веломаршрути;
- Екостежки;
- Пізнавальні (навчальні стежки).

Проектування мережі веломаршрутів та під'їзних шляхів до рекреаційних зон здійснюється з урахуванням вимог ДБН В.2.3-5:2018 [6]. Зокрема, при розробці веломаршруту враховано нормативи щодо ширини смуг руху для велосипедистів та покриття, яке забезпечує прохідність у гірській місцевості, мінімізуючи ерозію ґрунтів.

В даному проекті було запропоновано розробити веломаршрути загальною протяжністю 6239,47 метра, які мають бути розраховані на туристів з різним рівнем підготовки - від новачків до досвідчених велосипедистів. Маршрути інтегровані до великого проекту транскордонного веломаршруту «Закарпатський туристичний шлях».

Екологічні стежки загальною протяжністю 2061,22 метра є облаштованими та особливо охоронюваними маршрутами, створеними з метою екологічної освіти населення через встановлені інформаційні стенди. Екостежки прокладаються по зонах організованого туризму, найчастіше у зоні регульованої рекреації, інколи у зоні стаціонарної рекреації, та обладнуються дороговказами, фотозонами, місцями перепочинку, настилами для безпечного проходження.

Пізнавальні (навчальні) стежки загальною протяжністю 1854,57 метра призначені спеціально для освітніх програм, організації занять зі школярами, студентів, туристичних груп, орієнтовані на глибше пізнання природних комплексів та екологічних закономірностей.

Структура навчальних стежок передбачає місця, облаштовані для організації еколого-освітніх занять - так звані "літні класи" під навісом, місця для екскурсійного супроводу. На прикладі НПП «Кременецькі гори», навчальна екостежка "Пізнай природу разом з нами" включає в себе шість тематичних зупинок із літнім класом та інтерактивними тренажерами "Лісові цимбали" і "Відчуй природу на дотик", що сприяє багатосенсорному сприйняттю природи [8].

Також проект передбачає встановлення 8 інформаційних щитів по всій території РЛП, розташованих у стратегічних місцях, що забезпечують

максимальну інформативність для відвідувачів. Ці щити виконують кілька функцій:

1. Навігаційна функція - надання інформації про місцезнаходження у парку, напрямки маршрутів, відстані, час переходу;
2. Інформаційна функція - надання даних про особливості ландшафту та екосистем;
3. Безпекова функція - надання інформації про небезпеки на маршруті, рекомендовані сезони відвідування, контактні дані рятувальних служб;
4. Еколого-освітня функція - вимоги дотримання природоохоронного режиму.

Для РЛП «Термачув» доцільно впровадити такі форми екоосвітньої роботи: встановлення інформаційних стендів про флору, фауну, історію парку та Смарагдову мережу; організація природничих екскурсій, воркшопів, дитячих майстер-класів; впровадження системи QR-кодів і мобільних гідів для самостійного ознайомлення з природними об'єктами; створення «лабораторії під відкритим небом» для молодих дослідників та студентів; проведення екологічних акцій, конкурсів, семінарів.

Проект передбачає створення 4 кемпінгових зон, розташованих у зоні стаціонарної рекреації РЛП. Кемпінгові зони забезпечують можливість довготривалого перебування відвідувачів у природних умовах, що підвищує туристичну привабливість парку та дозволяє організувати багатоденні екскурсійні програми.

Облаштування кемпінгових зон має проводитися відповідно до норм, встановлених для земель природно-заповідного фонду, з урахуванням допустимого рекреаційного навантаження на природні комплекси.

Зони короткочасного відпочинку загальною кількістю 9 одиниць розташовуються по всій території парку на найпривабливіших оглядових позиціях та місцях з'єднання маршрутів. Ці зони призначені для короткочасної

зупинки відвідувачів під час проходження маршрутів, що робить їх більш лояльними до екосистем, ніж стаціонарні рекреаційні об'єкти.

Розміщення кемпінгів, зон короткотривалого відпочинку та навчальних стежок створює платформи для розвитку малого рекреаційного бізнесу, підвищує привабливість території для інвесторів, а головне - забезпечує простір для інтеграції місцевої громади у екологічні та туристичні проекти.

Усі проєктовані елементи інфраструктури логічно інтегруються у функціональну схему зонування парку. Веломаршрути та екостежки проходять здебільшого у зоні регульованої рекреації - тут забезпечено і природоохоронний режим, і відповідні умови для активного туризму. Кемпінгові та навчальні стежки організовано так, щоб не порушувати меж заповідної зони, а короткотривалі зони відпочинку, як правило, мають еколого-освітню спрямованість.

Таблиця 3.3.1

Комплексна оцінка туристичного потенціалу

Тип маршруту/ Інфраструктури	Протяжність/ Кількість	Призначення
Веломаршрути	6239,47 м	Активний туризм
Екостежки	2061,22 м	Освітньо-рекреаційна діяльність
Навчальні стежки	1854,57 м	Освітні програми, практики
Разом маршрутів	10155,26 м	Комплексна мережа
Інформаційні щити	9 одиниць	Навігація, освіта
Кемпінгові зони	4 одиниць	Тривалий відпочинок
Зони короткочасного відпочинку	9 одиниць	Короткочасний відпочинок

За для збереження цілісності ландшафтів території, необхідно дотримуватись допустимого рекреаційного навантаження згідно з ДБН Б.2.2-12:2019 [17].

Для розрахунку використаємо формулу рекреаційної ємності E_r .

$$E_r = S * N$$

де: S – площа зони (га); N – норматив рекреаційного навантаження (людей/га).

При розрахунках рекреаційної ємності національних і регіональних парків слід використовувати показники максимально допустимого навантаження, які становлять:

- на всій території парку – одна особа на 5 га;
- в зоні регульованої рекреації – одна особа на 1 га;
- в зоні стаціонарної рекреації – 50 осіб на 1 га.

В такому випадку, на всій території парку одночасно можуть перебувати 700 відвідувачів, в зоні регульованої рекреації максимально допустиме навантаження складає 76 осіб, а в зоні стаціонарної рекреації – 480 осіб.

Це означає, що при плануванні масових заходів (фестивалів) у зоні стаціонарної рекреації необхідно обмежувати пікове навантаження або застосовувати заходи з розсіювання потоків туристів. Для заповідної зони встановлюється режим повної рекреаційної тиші.

Щільність дорожньої мережі для парку слід приймати 0,2-0,25 км/км², а для функціональних відповідно до таблиці 3.3.2.

Таблиця 3.3.2

Щільність дорожньої мережі в межах природно-заповідних територій

Зони	Щільність дорожньої мережі, км/км ²
Заповідна	0,01 – 0,03
Регульованої рекреації	2,0 – 3,0
Стаціонарної рекреації	3,0 – 5,0
Рекреаційних комплексів	8,0 – 10,0
Господарська	0,5 – 1,0
Ландшафтно-маршрутних коридорів	0,3 – 0,6

Розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури регіонального ландшафтного парку «Термачув» є комплексним процесом, що вимагає збалансованого підходу до задоволення рекреаційних потреб різних категорій

відвідувачів при збереженні природних комплексів та підтримці місцевих громад. Стратегічні напрями розвитку включають диверсифікацію туристичного продукту через поєднання зимових (гірськолижний спорт, тюбінг) та літніх (велотуризм, піші маршрути, екотуризм) видів активностей, що дозволить подовжити туристичний сезон і забезпечити цілорічне функціонування парку.

3.4. Стратегічні завдання та пріоритети розвитку на десять років

Стратегія розвитку РЛП «Термачув» на 2025–2035 роки спрямована на забезпечення ефективного функціонування та сталого розвитку парку, а також реалізацію в повному обсязі його основних завдань, передбачених чинним природоохоронним законодавством та нормативними документами. Розроблення стратегії враховує положення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, яка ставить за мету розширення площі ПЗФ у кожному регіоні.

1. Збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів

Стратегічне завдання 1.1: Інвентаризація та моніторинг біорізноманіття території парку.

За десятирічний період планується здійснити комплексні інвентаризаційні дослідження флори і фауни РЛП «Термачув». Це включає виявлення місць зростання рідкісних та зникаючих видів рослин, місць перебування та гніздування рідкісних видів тварин, зокрема тих, що занесені до Червоної книги України та Європейського Червоного списку. Необхідно скласти детальні геоботанічні карти рослинних угруповань парку, особливо зосередившись на старовікових буково-ялицевих лісах, субальпійських луках та інших цінних оселищах.

Результатом виконання завдання стане науково обґрунтований каталог видів флори і фауни парку з акцентом на ендемічні, рідкісні та зникаючі види; детальна карта поширення основних типів рослинності (наприклад, букових лісів та змішаних насаджень з ялицею, як фрагментів старовікового карпатського лісу); визначення статусу популяцій видів, що підлягають особливій охороні на

міжнародному та національному рівнях; перелік деградованих природних комплексів, що потребують відновлення.

На основі отриманих даних буде розроблено систему екологічного моніторингу основних компонентів екосистем парку. Передбачається проводити моніторингові обстеження не рідше ніж раз на два роки.

Стратегічне завдання 1.2: Збереження букових та ялицевих лісів як об'єктів Смарагдової мережі.

Територія РЛП «Термачув» охоплює ділянки букового лісу з домішкою ялиці білої, які мають міжнародне природоохоронне значення. Старовікові букові праліси Карпат визнані об'єктом всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. Крім того, ці ліси включені до Смарагдової мережі Європи – загальноєвропейської екологічної мережі територій особливого природоохоронного значення, створеної під егідою Бернської конвенції. Враховуючи це, збереження букових насаджень у парку є одним з пріоритетів.

Завдання передбачає розробку й реалізацію комплексного плану охорони букових пралісів та старих ялицево-букових лісів. План має включати науково обгрунтовані заходи попередження деградації цих оселищ: контроль і за потреби боротьбу зі шкідниками; недопущення санітарних рубок у цінних ділянках без детального аналізу й погодження з науковцями; моніторинг стану деревостанів.

Важливим елементом є обмеження господарського впливу: заборона випасання худоби в межах цінних лісових осередків; контроль за появою інвазійних видів рослин, що можуть витіснити корінну підліску; мінімізація втручання людини в природне поновлення лісу.

Практична реалізація завдання включатиме створення охоронних зон навколо найбільш цінних пралісових урочищ. Також плануються науково-практичні заходи – семінари і круглі столи за участі науковців-лісівників, екологів, представників лісового господарства та міжнародних організацій для обміну досвідом щодо збереження букових пралісів

Стратегічне завдання 1.3: Відновлення природних водних комплексів (струмків та джерел).

На території парку наявна мережа малих гірських струмків, що беруть початок із джерел підземних вод. Ці водотоки відіграють ключову роль у підтриманні гідрологічного режиму ландшафтів, живленні лісових і лучних екосистем, забезпеченні місць водопою для тварин. Наразі частина струмків могла зазнати негативного впливу через людську діяльність та рекреаційне навантаження – можливе замулення русел, захаращення побутовим сміттям, порушення природної течії. Завдання полягає в тому, щоб провести детальне гідрологічне обстеження всіх водних об'єктів парку та реалізувати заходи з відновлення їх природного стану.

Передусім будуть інвентаризовані джерела і потічки: визначено їх дебіт, ступінь чистоти води, наявність джерел забруднення. На основі цих даних розроблять план розчищення та впорядкування русел струмків – видалення замулу, який накопичився за роки, прибирання каміння чи штучних перешкод, що заважають течії, облаштування джерел (очистка каптажів або їх відновлення). Буде організовано постійний моніторинг якості води: вимірювання основних фізико-хімічних показників (рН, мінералізація, вміст нітратів, важких металів тощо) для контролю стану довкілля. Окремо увага звертатиметься на збереження прибережної рослинності вздовж струмків – за потреби висадження вологолюбних видів рослин для укріплення берегів і запобігання розмиву.

Очищені джерела стануть привабливими об'єктами для екотуристів, можливе створення спеціалізованих екомаршрутів уздовж струмків з інформаційними табличками про значення водних екосистем. Таким чином, водні ресурси парку будуть виконувати як природоохоронну, так і освітньо-рекреаційну функцію.

Стратегічне завдання 1.4: Проведення протиерозійних та протишсувних заходів на схилах.

Гірський ландшафт урочища Термачув характеризується наявністю крутих схилів, яружно-балкових форм рельєфу, через що територія схильна до ерозійних процесів і зсувів ґрунту. З метою збереження ґрунтового покриву та стабілізації

рельєфу необхідно впровадити спеціалізовані протиерозійні та протизсувні заходи.

Планом робіт передбачається охопити близько 20–50 га проблемних схилових ділянок. У разі наявності глибоких ярів або зсувонебезпечних зон планується облаштування перехоплювальних валів і терас впоперек схилу, які сповільнюватимуть стік дощових вод. Також можлива установка простих гідротехнічних споруд – наприклад, дерев'яних або кам'яних порогів у руслах ярів, дренажних каналів, що відводять воду від найбільш небезпечних ділянок. Для боротьби з уже наявними зсувами (на площі 10–15 га) будуть проведені інженерно-геодезичні обстеження, після чого – укріплення зсувних схилів: створення дренажних систем для відведення підземних вод, закріплення схилів шпунтовими рядами або палями в разі критичної ситуації.

2. Охорона та захист природних комплексів та об'єктів

Стратегічне завдання 2.1: Інформаційне облаштування території та встановлення системи охоронних знаків.

Ефективна охорона території парку неможлива без належного інформування відвідувачів і місцевого населення про межі та режим його території. Відповідно до чинних нормативів, на територіях ПЗФ мають бути встановлені єдині державні знаки та аншлаги – стандартні інформаційно-охоронні покажчики, що позначають межі заповідних зон, правила поведінки тощо.

У рамках цього завдання планується створити розгалужену систему таких знаків по периметру РЛП «Термачув» і в найбільш відвідуваних його місцях. Зокрема, передбачено встановити межові стовпчики та охоронні знаки по кордону парку і поділити територію на функціональні зони з відповідними позначеннями (заповідна зона, рекреаційна, господарська тощо).

На ключових точках входу (біля основних стежок, доріг) будуть розміщені великі інформаційні аншлаги – щити з даними про парк: назва, загальна площа, схема зонування, перелік основних природних цінностей, контактна інформація адміністрації.

Така система інформаційного забезпечення виконує подвійну роль: з одного боку, позначає межі та режим, що дисциплінує відвідувачів і землекористувачів, а з іншого – освітню та туристичну (донесення знань про природу і правила поведінки, підвищення екологічної свідомості).

Стратегічне завдання 2.2: Організація протипожежного захисту території парку.

Лісові пожежі становлять одну з найбільших загроз для екосистем Карпат, особливо в умовах зміни клімату та можливих посушливих періодів. Для парку буде розроблено комплексний план протипожежних заходів, спрямований на запобігання лісовим пожежам та оперативну ліквідацію можливих займань. Першим кроком стане складання та затвердження мобілізаційно-оперативного плану гасіння пожеж, який визначить алгоритм дій у разі НС: відповідальні особи, порядок оповіщення, схему залучення техніки та населення.

Важливою превентивною мірою стане облаштування у парку місць для забору води на випадок пожежі: очищення і поглиблення природних водойм або створення штучних протипожежних резервуарів у стратегічних точках. Уздовж меж найцінніших лісових ділянок, які межують з сільгоспугіддями чи дорогами, планується прокласти протипожежні мінералізовані смуги – просіки шириною 4–6 м, очищені від рослинності до ґрунту, щоб зупинити можливе перекидання вогню ззовні.

3. Еколого-освітня та виховна робота

Стратегічне завдання 3.1: Організація комплексних наукових досліджень та експедицій.

РЛП «Термачув» як природоохоронна територія надає унікальну можливість для вивчення екологічних процесів у гірських екосистемах Карпат. Протягом наступних десяти років передбачається здійснення низки цільових наукових досліджень у співпраці з провідними науковими установами та університетами. Насамперед планується підготувати детальну геоботанічну карту парку: класифікувати всі типи рослинних угруповань, визначити їх площі, структуру, флористичний склад.

Паралельно, заплановано ґрунтовне вивчення фауни. Особливу увагу приділять рідкісним видам. У сфері теріології (ссавці) дослідження включатимуть постановку фотопасток та маршрутні обліки слідів – це допоможе з'ясувати видовий склад ссавців у парку, визначити їх приблизну чисельність і місця концентрації (літні та зимові стації). Також важливо дослідити ентомофауну: в гірських лісах Карпат мешкає багато комах, жуків, метеликів тощо. Окремим напрямом стане моніторинг стану ґрунтових мікроорганізмів та ґрунтової фауни на популярних туристичних стежках.

Наукові дослідження проводитимуться у формі цільових експедицій за участю фахівців різних профілів. Для їх організації парк співпрацюватиме з науковими підрозділами інших природоохоронних територій, а також залучатиме студентів.

Стратегічне завдання 3.2: Розвиток інфраструктури еколого-освітніх об'єктів.

Ефективна екологічна освіта потребує наочної інфраструктури і можливостей для відвідувачів безпосередньо познайомитися з природою. У РЛП «Гермачув» планується створити та вдосконалити ряд еколого-освітніх об'єктів, щоб зробити пізнання природи цікавим і доступним для різних груп населення. Першочерговим заходом стане прокладання та облаштування спеціальних *екологічних стежок*. За проектом організації території парку вже передбачено кілька маршрутів: зокрема екостежки протяжністю ~2,9 км та навчальні стежки протяжністю ~1,3 км, що ведуть через найбільш мальовничі та показові місця. Вони будуть оснащені інформаційними стендами на теми біорізноманіття, геології, історії використання території. Вздовж стежок обладнають зручні місця для зупинок груп – лави або альтанки, щоб проводити на природі міні-лекції чи спостереження.

Особлива увага приділятиметься тому, щоб інфраструктура була доступною та інклюзивною. Доріжки на еко-стежках старатимуться робити з плавним рельєфом, де можливо – доступними для людей з обмеженими можливостями.

Стратегічне завдання 3.3: Розробка і впровадження еколого-освітніх програм та заходів.

Інформаційна інфраструктура буде ефективною лише за умови насичення її цікавими програмами для різних аудиторій. Парк «Термачув» планує реалізувати широку програму еколого-освітніх заходів, адаптованих під різні вікові та соціальні групи. Для наймолодших (дошкільнят і учнів молодших класів) будуть створені інтерактивні екскурсії-ігри: наприклад, «*У пошуках скарбів лісу*», де діти в ігровій формі шукають «скарби» (шишки, листочки) і дізнаються про дерева і тварин; або «*Школа молодого лісника*» – прості завдання на природі (визначити за листком породу дерева, знайти сліди тварин). Для учнів середніх та старших класів розроблять спеціальні освітні програми: це можуть бути одноденні пізнавальні походи з вивченням лісових екосистем, міні-лабораторні роботи на природі. У співпраці з вчителями біології та географії підготують методичні рекомендації, як інтегрувати відвідування парку в шкільну програму – наприклад, проводити уроки природознавства просто неба.

Традиційними стануть і святкові екологічні заходи: щорічно парк відзначатиме День Землі (квітень), День довкілля, День птахів тощо спільно з школярами та громадськістю. Це можуть бути конкурси малюнків, вікторини, прибирання території, випускання риби в струмки, висадка дерев на згарищах – будь-які активності, що привертають увагу до екологічних дат. Запровадження різноманітних програм дозволить сформувати у населення екологічну культуру та шанобливе ставлення до природи.

Стратегічне завдання 4.3: Поліграфічна та медіа-продукція для еколого-освітньої роботи.

Для закріплення знань та більш широкого інформування громадськості про парк «Термачув» необхідно підготувати якісні друковані та електронні матеріали. По-перше, планується видати серію *кольорових буклетів* про парк. Один буклет буде загальним – про природоохоронне значення РЛП «Термачув», коротко про історію створення, ключові види флори і фауни, карту-схему території. Інші буклети можуть бути тематичними: окремо про букові праліси та

їх світову цінність, про рідкісних тварин парку, про туристичні маршрути і правила поведінки.

Для більш зацікавлених відвідувачів буде підготовлено *докладний путівник* парком – у форматі книги або брошури, з детальними описами всіх маршрутів, картами, фотографіями місць, легендами та історіями краю. Путівник міститиме маршрути різної складності (піші, вело), інформацію про тривалість, рекомендації щодо спорядження, а також описи природних об'єктів, що зустрічаються дорогою.

Окрім цього, будуть надруковані *короткі пам'ятки (флаєри)* для туристів – на одній сторінці правила відвідування парку (чого не можна робити, як уникнути зустрічі з дикими тваринами, куди телефонувати в разі надзвичайної ситуації тощо), контактні телефони служби охорони, адреса візит-центру. Такі пам'ятки безкоштовно роздаватимуть на вході та в місцях розміщення туристів.

В епоху цифрових технологій буде створено сучасний веб-сайт парку. На сайті відвідувачі знайдуть всю необхідну інформацію: новини парку, опис маршрутів, електронну карту, фотогалерею, правила відвідування, наукові публікації.

4. Розвиток туристично-рекреаційної діяльності

Стратегічне завдання 4.1: Розвиток рекреаційного потенціалу та туристичної інфраструктури.

Рекреаційна діяльність у РЛП «Термачув» має здійснюватися організовано і екологічно відповідально, щоб люди могли відпочивати, одночасно цінуючи й не шкодячи природі. Для цього необхідно розбудувати туристичну інфраструктуру на території парку. Вже заплановано систему туристичних маршрутів загальною протяжністю близько 8,3 км. З них близько 4,1 км – це *веломаршрути* для любителів активного велотуризму, які інтегруються у транскордонний маршрут «Закарпатський туристичний шлях» протяжністю приблизно 400 км, що проляже через всю область від Малого Березного до Солотвина. Інша частина – еколого-пізнавальні стежки (2,9 км) та навчальні маршрути (1,3 км), орієнтовані на групові екскурсії і освітні програми. Всі ці

шляхи треба належно облаштувати: провести маркування, встановити напрямні вказівники на розвилках. Також уздовж маршрутів передбачено декілька місць короткочасного відпочинку – приблизно 10 локацій, де будуть лавки, навіси від дощу, урни для сміття.

Для прийому туристів, що бажають залишитися з ночівлею, спроектовано 5 кемпінгових зон на периферії парку (поблизу доріг чи сіл). У таких зонах обладнають майданчики для наметів, забезпечать доступ до води, лави й столи, а також місця для розпалювання вогнища. Це дасть змогу сконцентрувати кемперів у визначених місцях і запобігти їх розпорошенню по заповідних зонах. Окрім кемпінгів, в доступних точках будуть облаштовані невеликі паркувальні кишені для автомобілів відвідувачів, щоб вони не заїжджали самовільно вглиб території.

Загалом, розвиток інфраструктури та послуг дозволить збільшити туристичну привабливість РЛП «Термачув», перетворити його на важливу точку сталого екологічного туризму на Закарпатті, що позитивно вплине і на економіку місцевих громад.

Стратегічне завдання 4.2: Забезпечення безпеки відвідувачів та мінімізація негативного впливу рекреації.

Зростання кількості туристів не повинно негативно позначатися на екосистемах парку. Тому запроваджується система управління рекреаційним навантаженням, передусім, будуть встановлені науково обґрунтовані *ліміти відвідування* для окремих маршрутів і зон. Наприклад, для чутливих оселищ (болітця, місця гніздування птахів) може бути обмежено кількість груп або людей на день. На популярних маршрутах проводитиметься моніторинг стану рослинного покриву та ґрунтів: якщо буде виявлено витоптування, зникнення підліску чи ущільнення ґрунту, окремі ділянки можуть тимчасово закриватися на відновлення, а маршрут – коригуватися.

У віддалених місцях стежок будуть встановлені *інформаційні таблички з правилами поведінки* та номерами телефонів рятувальних служб і адміністрації парку. На початку кожного маршруту облаштують *стенди з картою* і позначенням складності, щоб туристи могли обрати шлях відповідно до своїх

сил. Окремий напрям – **система управління відходами** на території, щоб рекреація не спричиняла засмічення. У всіх рекреаційних пунктах встановлять контейнери для сміття, причому бажано для роздільного збору (скло, пластик, органіка). Буде організовано регулярний вивіз зібраного сміття силами парку чи комунальних служб.

Кілька разів на рік проводитимуться акції «*Чиста гора*», під час яких волонтери та співробітники прибиратимуть нагромаджене сміття вздовж популярних маршрутів та на стоянках. Для запобігання конфліктам між відвідувачами і дикою природою буде впроваджено правила поведінки, спрямовані на охорону тварин: обмеження шуму, заборону годувати диких тварин, особливо хижаків. Порушення цих правил каратимуться адміністративними стягненнями згідно із законодавством, про що буде зазначено в інформаційних матеріалах.

Стратегічне завдання 4.3: Розвиток туристичних послуг та партнерства з приватним сектором.

Для підвищення економічної стійкості парку та якості обслуговування відвідувачів планується активно залучати місцевий приватний бізнес до надання туристичних послуг під контролем парку. Одним із напрямів є створення у навколишніх населених пунктах мережі гостьових будинків, міні-готелів, де туристи можуть зупинятися з комфортом.

Задля задоволення потреб туристів у харчуванні планується стимулювати відкриття кількох пунктів громадського харчування поблизу парку (або у буферній зоні): це можуть бути кафе з традиційною закарпатською кухнею, що робитиме акцент на локальних продуктах. Крім того, підтримуватиметься розвиток сувенірної справи: місцеві ремісники можуть виготовляти сувеніри з символікою парку (дерев'яні різьблені вироби, кераміка, текстиль).

5. Адміністративно-організаційна діяльність

Стратегічне завдання 5.1: Оптимізація адміністративної та кадрової структури парку.

Для успішного виконання всіх вищезазначених завдань необхідна відповідна внутрішня організація парку «Термачув». Планується створити чітку структуру управління, що охоплює основні напрями діяльності. Зокрема, буде сформовано окремий науково-дослідний відділ – у його складі 2–3 фахівці (біолог, еколог, можливо географ), які координуватимуть проведення моніторингу та наукових досліджень, вести базу даних про стан екосистем, готувати наукові звіти. Також передбачається організувати відділ еколого-освітньої роботи – до нього увійдуть 1–2 методисти або екскурсоводи, завдання яких розробляти екоосвітні програми, проводити екскурсії, співпрацювати зі школами та ЗМІ. Для управління туристичною сферою та рекреацією доцільно створити рекреаційний відділ: його працівники опікуватимуться розвитком маршрутів, роботою кемпінгів, взаємодією з туристичними операторами, контролем за рекреаційним навантаженням.

Крім того, буде посилено господарський відділ – особливо якщо зросте обсяг інфраструктури, потрібен штатний інженер або господарник, який відповідає за будівлі, транспорт, електропостачання, ремонти тощо. Загалом, кількість штатних працівників парку може зрости до оптимальної величини (орієнтовно 15–20 осіб, враховуючи інспекторів).

Стратегічне завдання 6.2: Забезпечення матеріально-технічної та фінансової бази.

У найближчі роки планується зміцнити матеріально-технічну базу РЛП «Термачув». Зокрема, необхідно вирішити питання з адміністративним приміщенням: парк потребує офісу, де розмістяться адміністрація, науковий відділ, охорона. Оптимально – отримати чи збудувати невеликий адмінбудинок неподалік території, який матиме кабінети, залу для нарад, кімнату для зберігання обладнання. Якщо це неможливо найближчим часом, орендуватиметься придатне приміщення.

Для польових робіт і патрулювань необхідний транспорт. Окрім вже згаданого позашляхового автомобіля і квадроциклів для охорони, парк міг би мати мікроавтобус або пікап для господарських потреб – перевезення матеріалів,

інструменту, груп працівників на роботи. В офісі встановлять сучасну комп'ютерну техніку з необхідним програмним забезпеченням (ГІС-програми для картографування, бази даних).

Фінансування діяльності парку планується здійснювати на основі комбінованої моделі. Основним джерелом залишатиметься державний бюджет. Проте, враховуючи обмеженість державних коштів, парк активно шукатиме додаткові джерела. Одне з них – гранти міжнародних організацій. Будуть підготовлені проекти для участі в грантових програмах ЄС (наприклад, транскордонні проекти з сусідами, гранти Еразмус+ на освітні обміни чи гранти фондів на збереження певних видів тощо). Також запровадять практику залучення спонсорської допомоги від приватних компаній – наприклад, туристичних чи інвесторів. З розвитком туризму з'явиться можливість надходження коштів від екологічного податку чи туристичного збору, частина цієї плати, що стягується з гостей, може спрямовуватися в бюджет парку. Крім того, сам парк буде отримувати певні доходи від власної діяльності.

Стратегічне завдання 5.3: Винесення меж парку в природу та можливе розширення території.

Щоб уникнути будь-яких територіальних спорів чи порушень режиму, необхідно винести межі парку в природу – тобто, встановити на місцевості офіційно закріплені межові знаки по периметру всієї території. Для цього будуть залучені ліцензовані землепорядні організації, які відповідно до проектної документації виконають геодезичну прив'язку і закріплять межі в природу. Ця робота гарантує, що межі РЛП «Термачув» будуть чітко відомі всім – і місцевим громадам, і землекористувачам сусідніх ділянок, і контролюючим органам. Після встановлення знаків інформація про координати меж буде передана в земельний кадастр та відповідні реєстри. Тоді дана територія набере юридичної сили і охороні стане легше доводити факти порушень, якщо вони матимуть місце (напр., випас чи рубка на землях парку).

Паралельно з винесенням існуючих меж, стратегія передбачає вивчення можливостей подальшого розширення площі парку. Аналіз наявних поблизу

земель, що не входять до складу ПЗФ, показує, що існують ділянки з високою природоохоронною цінністю. Адміністрація парку спільно з екологічним департаментом ОДА проведе інвентаризацію таких ділянок. Якщо вони перебувають у державній чи комунальній власності і не використовуються інтенсивно, буде ініційовано процедуру їх включення до РЛП «Термачув». Це може стосуватися, наприклад, лісового масиву на схід від парку, який містить зрілі букові ліси та є місцем проживання тих самих популяцій тварин, що й у парку.

Навіть якщо розширення станом на цей період не буде реалізовано, принаймні наприкінці десятиріччя парк матиме чіткий план і обґрунтування, які ділянки варто включити у перспективі. Це стане основою для подальших стратегій розвитку.

Реалізація стратегічних завдань, описаних вище, забезпечить сталий розвиток парку: упродовж десятиліття очікується збереження і покращення стану природних комплексів, зростання біорізноманіття завдяки відновлювальним заходам, підвищення екологічної свідомості населення регіону, а також перетворення РЛП «Термачув» на привабливу екотуристичну дестинацію. Всі заходи узгоджені з принципами екологічної стійкості та чинною правовою базою України і відповідають міжнародним підходам до управління природно-заповідними територіями.

Перелік всіх наведених стратегічних завдань для розвитку РЛП на десять років зазначено в Додатку А.

3.5. П'ятирічний план заходів

1.1. Заходи щодо збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів

Стратегічне завдання 1.1. Інвентаризація та моніторинг біорізноманіття території парку

Захід 1. Проведення базової інвентаризації флори і фауни РЛП «Термачув» (2025–2026 рр.)

У перші два роки дії плану передбачається здійснення комплексної інвентаризації біорізноманіття парку. Роботи включатимуть: обстеження ключових лісових, лучних, субальпійських та водних оселищ, виявлення місць зростання рідкісних та зникаючих видів рослин, локалітетів червонокнижних видів тварин, місць гніздування, зимівлі та міграційних коридорів.

Очікувані результати: формування цілісного переліку видів флори і фауни парку із виокремленням ендемічних, рідкісних та зникаючих видів; виявлення пріоритетних ділянок для охорони; закладання наукової бази для подальшого моніторингу.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув» у співпраці з профільними кафедрами університетів та науковими установами.

Захід 2. Створення геоботанічної та зоогеографічної карти території (2026–2027 рр.)

На основі результатів інвентаризаційних робіт планується розробити детальну геоботанічну карту рослинних угруповань, а також карти поширення основних груп тварин. Для кожного типу рослинності будуть визначені площі, структура, ступінь збереженості та деградації, а також наявність рідкісних оселищ. Паралельно здійснюватиметься відображення на карті місць концентрації фауни – колоній птахів, місць перебування великих ссавців, ділянок, важливих для міграцій.

Очікувані результати: створення цифрової геоботанічної карти парку та тематичних карт розповсюдження ключових груп видів; виявлення деградованих ділянок, що потребують першочергових відновлювальних заходів.

Головні виконавці – науковий відділ РЛП «Термачув», фахівці ГІС та картографії, залучені експерти.

Захід 3. Запровадження системи регулярного екологічного моніторингу (2027–2029 рр.)

Після завершення базової інвентаризації та картографування в парку буде сформовано систему довгострокового моніторингу. Моніторингові обстеження планується проводити не рідше одного разу на два роки.

Паралельно буде налагоджено ведення електронної бази даних моніторингових показників із можливістю аналізу динаміки у часі, що дозволить своєчасно коригувати природоохоронні заходи.

Очікувані результати: забезпечення системного збору інформації про стан екосистем парку; можливість раннього виявлення негативних змін.

Головні виконавці – науковий відділ РЛП «Термачув», залучені науковці та експерти.

Стратегічне завдання 1.2. Збереження букових та ялицевих лісів як об'єктів Смарагдової мережі

Захід 1. Виділення та закріплення особливо цінних буково-ялицевих ділянок (2025–2026 рр.)

У період 2025–2026 років планується проведення лекологічного обстеження букових та ялицево-букових насаджень з метою виділення ділянок пралісів, що мають міжнародне природоохоронне значення. За результатами обстежень будуть окреслені межі таких ділянок, підготовлено відповідні акти та запропоновано посилений природоохоронний режим у їх межах.

Очікувані результати: чітке виокремлення й закріплення найбільш цінних ділянок букових і ялицево-букових лісів.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув» спільно з лісогосподарськими підприємствами та профільними науковими установами.

Захід 2. Регламентація лісогосподарських заходів і обмеження антропогенного впливу (2026–2028 рр.)

Передбачається запровадження заборони суцільних рубок у буково-ялицевих насадженнях, суттєве обмеження санітарних рубок у пралісових осередках. Будуть розроблені та погоджені режимні карти, де для кожної ділянки визначено допустимі види діяльності. Окремо планується запровадження заходів із контролю інвазійних видів рослин у підліску.

Очікувані результати: зменшення антропогенного навантаження на найцінніші лісові оселища; попередження деградації пралісів; збереження природної структури і вікової різноманітності деревостанів.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», лісогосподарські підприємства, органи місцевого самоврядування.

Захід 3. Моніторинг стану пралісів і поширення найкращих практик (2028–2029 рр.)

У 2028–2029 роках планується проведення спеціалізованого моніторингу стану букових та ялицево-букових пралісів з оцінкою рівня природності, стійкості до шкідників та хвороб, а також впливу зміни клімату.

Очікувані результати: напрацювання сучасної системи менеджменту пралісів; підвищення кваліфікації фахівців; інтеграція РЛП «Термачув» у ширший міжнародний контекст охорони букових пралісів Карпат.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», наукові установи, представники лісового сектору.

Стратегічне завдання 1.3. Відновлення природних водних комплексів (струмків та джерел)

Захід 1. Інвентаризація та гідрологічне обстеження джерел і струмків (2025–2026 рр.)

Впродовж перших двох років планується здійснити детальну інвентаризацію всіх природних джерел, потічків та малих гірських струмків у межах парку. Для кожного об'єкта будуть визначені дебіт, гідрохімічні показники, ступінь антропогенного порушення, наявність замулення або засмічення побутовими відходами.

Очікувані результати: формування реєстру водних об'єктів РЛП «Термачув» із характеристикою їх стану; виявлення проблемних ділянок для першочергового відновлення.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», залучені гідрологи та екологи.

Захід 2. Розчищення, відновлення та облаштування русел струмків і джерел (2026–2028 рр.)

На основі інвентаризаційних даних буде розроблено та реалізовано комплекс практичних заходів: розчищення русел від намулу, побутового сміття,

штучних загат, що перешкоджають вільній течії води; відновлення або облаштування каптажів джерел, де це не суперечить природоохоронним вимогам; стабілізація берегів за допомогою висадження вологолюбних рослин.

Очікувані результати: покращення гідрологічного стану малих водотоків; зменшення ризиків локального заболочування чи пересихання.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, за можливості – підрядні організації під екологічним контролем.

Захід 3. Запровадження системи моніторингу якості води та використання джерел у екоосвіті (2028–2029 рр.)

У заключний період п'ятирічки планується організувати регулярний моніторинг якості води у ключових джерелах і струмках: періодичне вимірювання рН, мінералізації, вмісту нітратів, органічних речовин та інших показників. Одночасно очищені та впорядковані джерела будуть включені до екологічних маршрутів, уздовж яких встановлять інформаційні щити про цінність водних екосистем.

Очікувані результати: довгострокове забезпечення екологічного стану водних об'єктів; використання джерел як об'єктів екоосвіти та екотуризму.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», наукові партнери, освітні установи.

Стратегічне завдання 1.4. Проведення протиерозійних та протизсувних заходів на схилах

Захід 1. Виявлення ерозійно небезпечних та зсувонебезпечних ділянок (2025–2026 рр.)

У перші роки дії плану буде організовано комплексні інженерно-геодезичні та геоморфологічні обстеження схилів, ярів і балок на території парку. За результатами обстеження буде складено карту ерозійної небезпеки з виділенням ділянок, що потребують невідкладних заходів, середньострокового втручання або превентивного моніторингу.

Очікувані результати: чітке уявлення про масштаби та просторову структуру ерозійних і зсувних процесів.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», залучені геологи, геодезисти, інженери-будівельники.

Захід 2. Реалізація біоінженерних протиерозійних заходів на проблемних схилах (2026–2028 рр.)

На площі орієнтовно 20–50 га ерозійно небезпечних схилів планується впровадження комплексу біоінженерних заходів: створення контурних терас, валів і каналів для перехоплення поверхневого стоку; висівання багаторічних трав з глибокою кореневою системою; заліснення найбільш крутих та оголених схилів відповідними корінними породами дерев і чагарників.

Очікувані результати: уповільнення або зупинення розвитку ерозійних форм; стабілізація схилів; зменшення винесення ґрунту та замулення нижніх частин ландшафту.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, підрядні організації.

2. Заходи щодо охорони та захисту природних комплексів та об'єктів

Стратегічне завдання 2.1. Інформаційне облаштування території та встановлення системи охоронних знаків

Захід 1. Винесення меж РЛП «Термачув» в натуру та встановлення межових і охоронних знаків (2025–2026 рр.)

У 2025–2026 роках пріоритетним завданням стане практична реалізація винесення меж парку в натуру, що передбачає виконання геодезичних робіт та фізичне закріплення меж спеціальними межовими стовпчиками і охоронними знаками. Паралельно здійснюватиметься виготовлення та встановлення стандартних охоронних знаків природно-заповідного фонду. Зазначені знаки будуть встановлені на в'їздах, лісових дорогах, стежках, у місцях потенційного конфлікту інтересів із землекористувачами.

Очікувані результати: забезпечення однозначної ідентифікації меж РЛП усіма зацікавленими сторонами; зменшення кількості порушень режиму через необізнаність; створення правової основи для фіксації та притягнення до відповідальності за незаконні дії на території парку.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», землевпорядні організації, органи місцевого самоврядування.

Захід 2. Встановлення великих інформаційних аншлаків і схем зонування (2026–2027 рр.)

Після закріплення меж парку в натурі планується облаштування ключових в'їздів і входів на територію великими інформаційними щитами. На таких аншлагах буде подано назву РЛП, загальну площу, схему функціонального зонування (заповідна, рекреаційна, господарська та інші зони), коротку характеристику природних цінностей, перелік основних заборон і правил поведінки, контактні дані адміністрації.

Очікувані результати: підвищення рівня поінформованості відвідувачів; зниження кількості несвідомих порушень режиму охорони; формування позитивного іміджу парку як упорядкованої та професійно керованої території.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», підрядні поліграфічні та монтажні організації.

Стратегічне завдання 2.2. Організація протипожежного захисту території парку

Захід 1. Розробка мобілізаційно-оперативного плану протидії пожежам (2025–2026 рр.)

У перший період реалізації стратегії буде розроблено детальний мобілізаційно-оперативний план гасіння пожеж на території РЛП «Термачув». Документ визначатиме відповідальних осіб, схеми взаємодії з ДСНС, лісовою охороною та органами місцевого самоврядування, порядок оповіщення населення та залучення техніки.

Очікувані результати: наявність чіткого алгоритму дій у разі виникнення лісових пожеж; скорочення часу реагування; підвищення координації між службами; зменшення площі можливих згарищ.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», ДСНС, лісогосподарські підприємства, органи місцевого самоврядування.

Захід 2. Створення та облаштування протипожежної інфраструктури (2026–2028 рр.)

У 2026–2028 роках увага буде зосереджена на практичних заходах: облаштуванні місць забору води (очищення і поглиблення природних водойм, створення штучних протипожежних резервуарів), прокладанні мінералізованих смуг та протипожежних розривів між лісовими масивами й землекористуванням сільськогосподарського типу.

Очікувані результати: зниження ризиків виникнення пожеж від рекреаційної діяльності; підвищення ефективності гасіння завдяки доступності водних джерел; формування в населення культури безпечного поводження з вогнем на природі.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», лісогосподарські підприємства, органи місцевого самоврядування.

3. Заходи щодо розвитку наукових досліджень, еколого-освітньої та просвітницької діяльності

Стратегічне завдання 3.1. Організація комплексних наукових досліджень та експедицій

Захід 1. Проведення цільових наукових експедицій (2025–2027 рр.)

У 2025–2027 роках заплановано організацію серії міждисциплінарних наукових експедицій із залученням фахівців різного профілю: ботаніків, зоологів, географів, ґрунтознавців, гідрологів. Експедиції будуть спрямовані на поглиблене вивчення окремих компонентів екосистем – букових пралісів, субальпійських лук, системи малих струмків, фауни великих ссавців, птахів, безхребетних.

Очікувані результати: накопичення масиву наукових даних про стан екосистем РЛП «Термачув»; підготовка наукових публікацій, звітів і рекомендацій; підвищення наукового статусу парку на національному та регіональному рівнях.

Головні виконавці – науковий відділ РЛП «Термачув», університети та науково-дослідні установи.

Захід 2. Створення електронної бази даних наукових спостережень (2027–2029 рр.)

На основі матеріалів експедицій та моніторингу буде створено електронну базу даних, яка міститиме інформацію про види, чисельність, стан оселищ, результати ґрунтових, гідрологічних та інших обстежень.

Очікувані результати: систематизація та збереження наукової інформації; підвищення якості управлінських рішень; створення платформи для подальших досліджень та співпраці з науковими партнерами.

Головні виконавці – науковий відділ РЛП «Термачув», ІТ-спеціалісти, ГІС-фахівці.

Стратегічне завдання 3.2. Розвиток інфраструктури еколого-освітніх об'єктів

Захід 1. Створення та облаштування екологічних стежок (2025–2027 рр.)

У перші три роки реалізації плану передбачається прокладання та облаштування екологічних стежок, запроектованих у проєкті організації території РЛП «Термачув». Стежки протяжністю близько 2,9 км та навчальні маршрути орієнтовною довжиною 1,3 км будуть позначені в натурі маркуванням, забезпечені інформаційними стендами про особливості рослинності, тваринного світу, геології та історії місцевості. Вздовж маршрутів облаштують місця для короткочасного відпочинку, оглядові майданчики, невеликі альтанки, лавки.

Очікувані результати: формування базової екоосвітньої інфраструктури; підвищення привабливості парку для організованих екскурсій; створення умов для проведення уроків природи на відкритому повітрі.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, за підтримки освітніх закладів.

Захід 2. Облаштування візит-центру та демонстраційних майданчиків (2027–2029 рр.)

У другій половині п'ятирічки передбачається створення невеликого візит-центру РЛП «Термачув», де будуть розташовані інформаційні стенди, карти, фотоматеріали, зразки порід, гербарії, інтерактивні модулі для дітей.

Очікувані результати: поява інтегрованого простору для зустрічей з відвідувачами, проведення лекцій та виставок; підвищення рівня еколого-освітньої роботи; зміцнення зв'язку парку з місцевою громадою.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, партнери з числа освітніх і культурних установ.

Стратегічне завдання 3.3. Розробка і впровадження еколого-освітніх програм та заходів

Захід 1. Створення навчальних програм і методичних матеріалів для шкіл (2025–2027 рр.)

У 2025–2027 роках буде розроблено комплекс еколого-освітніх програм для різних вікових груп школярів. Це включатиме сценарії уроків на природі, інтерактивні завдання, робочі зошити-щоденники спостережень, методичні рекомендації для вчителів. Програми будуть узгоджені з чинними навчальними стандартами та зможуть інтегруватися у курси біології, географії, природознавства. Для педагогів проводитимуться навчальні семінари щодо використання можливостей парку в освітньому процесі.

Очікувані результати: системне використання території РЛП «Термачув» як «живої лабораторії» для шкільної освіти; формування в дітей та молоді екологічно відповідального світогляду; налагодження партнерства із закладами освіти.

Головні виконавці – відділ еколого-освітньої роботи РЛП «Термачув», управління освіти, вчителі місцевих шкіл.

Захід 2. Проведення щорічних екоакцій та тематичних заходів (2026–2029 рр.)

Починаючи з 2026 року, на території парку та в навколишніх громадах щорічно проводитимуться тематичні заходи, приурочені до міжнародних екологічних дат (День Землі, День довкілля, День птахів, День парків тощо). Формат заходів включатиме конкурси малюнків, екологічні вікторини, спільні прибирання територій, висадку дерев, майстер-класи з природоохоронної тематики.

Очікувані результати: підвищення рівня екологічної свідомості населення регіону; зміцнення соціальної підтримки діяльності парку; розширення кола постійних партнерів РЛП «Термачув».

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», освітні заклади, громадські організації.

Стратегічне завдання 3.4. Поліграфічна та медіа-продукція для еколого-освітньої роботи

Захід 1. Підготовка і видання буклетів, путівників і пам'яток (2025–2028 рр.)

У 2025–2028 роках парк розробить та видасть серію поліграфічної продукції: загальний буклет про РЛП «Термачув», тематичні буклети про букові праліси, рідкісних тварин, туристичні маршрути, а також короткі пам'ятки з правилами поведінки для відвідувачів.

Очікувані результати: забезпечення відвідувачів та місцевих жителів доступною і якісною інформацією про парк; підтримка еколого-освітньої діяльності; популяризація РЛП «Термачув» як туристичної дестинації.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», поліграфічні підприємства, за участі науковців та дизайнерів.

Захід 2. Розвиток веб-сайту та присутності в медіа (2026–2029 рр.)

Окремим напрямом буде створення і підтримка офіційного веб-сайту РЛП «Термачув», а також сторінок у соціальних мережах. На цих ресурсах

розміщуватиметься інформація про маршрути, новини, оголошення, матеріали для вчителів та учнів, фотогалереї, а також звітність про проведені заходи.

Очікувані результати: розширення аудиторії, яка отримує інформацію про парк; ефективне інформування населення про режим території та заходи, що реалізуються.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», медіапартнери, ІТ-фахівці.

4. Заходи щодо розвитку туристично-рекреаційної діяльності

Стратегічне завдання 4.1. Розвиток рекреаційного потенціалу та туристичної інфраструктури

Захід 1. Облаштування мережі туристичних маршрутів (2025–2027 рр.)

У період 2025–2027 років буде завершено розробку та маркування системи туристичних маршрутів загальною протяжністю близько 8,3 км, що включає веломаршрути (приблизно 4,1 км), еколого-пізнавальні стежки (2,9 км) та навчальні маршрути (1,3 км). Маршрути будуть інтегровані у регіональні й транскордонні туристичні мережі, зокрема в «Закарпатський туристичний шлях». Проводитиметься маркування трас, встановлення вказівників на розвилках, огороження небезпечних ділянок, облаштування невеликих майданчиків для відпочинку.

Очікувані результати: створення упорядкованої мережі шляхів для відвідувачів; підвищення туристичної привабливості парку; концентрування рекреаційного навантаження у передбачених коридорах замість хаотичного відвідування.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, туристичні організації.

Захід 2. Створення кемпінгових зон та рекреаційних пунктів (2026–2029 рр.)

У 2026–2029 роках передбачається облаштування не менше п'яти кемпінгових зон на периферії парку – поблизу доріг і населених пунктів. У цих

зонах будуть обладнані місця для встановлення наметів, вогнища із захисними елементами, джерела водопостачання (за можливості), лави й столи, місця для збору і сортування сміття. Для одноденних відвідувачів уздовж основних маршрутів буде створено декілька пунктів короткочасного відпочинку з навісами, лавами та інформаційними табличками.

Очікувані результати: упорядкування ночівель і відпочинку туристів; зменшення негативного впливу «диких» стоянок на природні комплекси; підвищення рівня комфорту та безпеки перебування на території РЛП.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, за участі приватних партнерів.

Стратегічне завдання 4.2. Забезпечення безпеки відвідувачів та мінімізація негативного впливу рекреації

Захід 1. Встановлення лімітів відвідування та системи контролю рекреаційних навантажень (2026–2029 рр.)

На основі наукових досліджень та моніторингу буде встановлено максимально допустимі рекреаційні навантаження для окремих маршрутів та ділянок. Для найбільш чутливих оселищ (місць гніздування птахів, субальпійських лук, болотних ділянок) можуть запроваджуватися сезонні обмеження відвідування або квоти на кількість організованих груп.

Очікувані результати: недопущення перевантаження екосистем рекреацією; підтримання належного екологічного стану чутливих оселищ; збереження привабливості парку в довгостроковій перспективі.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», науковий відділ, служба охорони.

Захід 2. Організація системи управління відходами на території парку (2025–2029 рр.)

Протягом усього п'ятирічного періоду реалізовуватиметься система заходів щодо поводження з відходами: встановлення урн та контейнерів для сміття в рекреаційних пунктах, організація регулярного вивозу відходів, запровадження роздільного збору (де це можливо).

Паралельно буде проводитися інформаційна робота з відвідувачами щодо принципів екологічного туризму, організовуватимуться щорічні акції з прибирання засмічених ділянок.

Очікувані результати: зменшення засмічення території; формування культури відповідального поводження з відходами; покращення візуального і санітарного стану рекреаційних зон.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, комунальні служби, громадські ініціативи.

Стратегічне завдання 4.3. Розвиток туристичних послуг та партнерства з приватним сектором

Захід 1. Сприяння розвитку мережі сільських садиб і гостьових будинків (2025–2029 рр.)

Протягом усього періоду плану адміністрація РЛП «Термачув» у співпраці з органами місцевого самоврядування сприятиме розвитку місцевого малого бізнесу у сфері туризму – сільських зелених садиб, невеликих гостьових будинків, міні-готелів. Це передбачатиме консультаційну підтримку, включення садиб до рекомендованих переліків для туристів, популяризацію через інформаційні ресурси парку.

Очікувані результати: підвищення рівня зайнятості місцевого населення; диверсифікація джерел доходів громад; формування стійкої соціально-економічної бази, зацікавленої у збереженні природного середовища.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, власники садиб.

Захід 2. Розвиток супутніх туристичних послуг (харчування, сувеніри, гіді) (2026–2029 рр.)

У 2026–2029 роках особлива увага приділятиметься розвитку мережі локальних кафе та точок харчування з акцентом на традиційній закарпатській кухні, а також підтримці ремісників, які виготовлятимуть сувенірну продукцію із символікою парку.

Очікувані результати: підвищення якості обслуговування туристів; збільшення тривалості перебування відвідувачів у регіоні; посилення економічного ефекту від розвитку екотуризму.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», місцевий бізнес, туристичні оператори.

5. Адміністративно-організаційні та матеріально-технічні заходи

Стратегічне завдання 5.1. Оптимізація адміністративної та кадрової структури парку

Захід 1. Формування штатної структури РЛП «Термачув» (2025–2027 рр.)

На початковому етапі реалізації стратегії передбачається формування повноцінної адміністративної структури парку з чітким розподілом функцій між підрозділами. Планується створення наукового відділу, відділу еколого-освітньої роботи, рекреаційного відділу та служби охорони. Штат має включати директора парку, 2–3 наукових співробітників, 1–2 фахівців з екоосвіти, фахівця з рекреації та туризму, інженера-господарника та необхідну кількість інспекторів з охорони ПЗФ.

Очікувані результати: підвищення ефективності діяльності парку; можливість реалізації наукових, екоосвітніх, рекреаційних та охоронних завдань.

Головні виконавці – засновник парку, адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування.

Стратегічне завдання 5.2. Забезпечення матеріально-технічної та фінансової бази

Захід 1. Створення або отримання адміністративного приміщення (2025–2028 рр.)

У 2025–2028 роках оптимальним є створення окремого адміністративного будинку з кабінетами для працівників, залом для нарад і навчань, приміщенням для зберігання обладнання й архіву. Якщо будівництво неможливе, розглядатиметься варіант оренди відповідного приміщення.

Очікувані результати: забезпечення належних умов для роботи персоналу.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, профільні департаменти ОДА.

Захід 2. Оснащення парку транспортом та обладнанням (2025–2029 рр.)

Протягом усього п'ятирічного періоду передбачається поетапне придбання транспортних засобів (позашляховий автомобіль, за можливості – квадроцикли або мототранспорт для патрулювання), комп'ютерної техніки, засобів зв'язку (радіостанції, мобільні засоби), польового обмундирування, фотопасток.

Очікувані результати: підвищення мобільності та оперативності служби охорони; покращення якості наукових і екоосвітніх заходів.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», засновник парку, донорські організації.

Захід 3. Залучення додаткових фінансових ресурсів (2026–2029 рр.)

У 2026–2029 роках адміністрація парку активно працюватиме над залученням додаткових фінансових ресурсів: участю у грантових програмах ЄС та міжнародних фондів, підготовкою заявок на транскордонні проекти, встановленням партнерств із приватним сектором.

Очікувані результати: диверсифікація джерел фінансування; зниження залежності від обмежених бюджетних коштів.

Головні виконавці – адміністрація РЛП «Термачув», органи місцевого самоврядування, партнерські організації.

Перелік заходів та сформульованих стратегічних завдань, а також очікуваних результатів останніх наведено в Додатку Б.

Висновок до розділу III

В даному розділі було описано порядок реалізації парку, тобто було обґрунтовано передумови його створення, запроектовано функціональне зонування території, запропоновано створення туристичних маршрутів за для збільшення попиту. Також розроблено стратегічні завдання на десять років для РЛП, на основі яких написано п'ятирічний план заходів за для розвитку парку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У ході виконання магістерської роботи було здійснено всебічний науковий аналіз принципів функціонального зонування, сучасних методів організації та розвитку регіональних ландшафтних парків. У першому розділі узагальнено теоретичні засади та нормативно-правову базу територіальної організації парків природно-заповідного фонду. В другому розділі проведено аналіз фізико-географічних, ландшафтних особливостей території смт. Великий Березний (урочище Термачув).

В основному третьому було розроблено структурно-функціональний проект регіонального ландшафтного парку «Термачув» площею 148,098 га. Просторова структура території парку представлена чотирма функціональними зонами: заповідною (14,4393 га, 9,75%), яка охоплює найцінніші біотопи; регульованої рекреації (76,7472 га, 51,82%), яка служить буфером для контролю рекреаційного навантаження, дозволяє розвиток екотуризму за суворими обмеженнями та є основним простором для тематичних маршрутів і зон короткочасного перебування; стаціонарної рекреації (9,7491 га, 6,58%), де розміщено стаціонарні кемпінги, бази освітніх практик та туристичні майданчики; господарської зони (47,0738 га, 31,79%), що включає традиційне приватне землекористування і є буфером між охоронними кластерами й громадською забудовою.

Запроектовано мультифункціональну маршрутну мережу, що складається з веломаршрутів (6239,47 м), екостежок (2061,22 м) та навчальних стежок (1854,57 м), які забезпечують різний ступінь фізичної активності та пізнавального навантаження для формальних і неформальних груп користувачів. Сумарна протяжність маршрутів повинна становити не менше запроектованих 10155,26 м.

По всій території розміщено <9 інформаційних щитів із сучасними картами, QR-кодами для мобільного додатку, екологічними порадами й описом біорізноманіття. В стаціонарній та регульованій рекреаційних зонах створено <4 кемпінгових майданчиків, які обладнані екосанітарними вузлами для тривалого

відпочинку сімей чи групових турів, а зони короткочасного відпочинку (<9 одиниць) розташовано на найпривабливіших оглядових точках і ключових розв'язках маршрутної мережі.

В роботі було реалізовано покрокову методику створення проекту організації РЛП «Термачув» із сучасним функціональним зонуванням, екологічно збалансованою інфраструктурою та системою маршрутів, що стає прикладом ефективної інтеграції наукових, управлінських та громадських підходів до збереження й раціонального використання природної спадщини гірського регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благоустрій територій : ДБН Б.2.2-5:2011. [Чинний від 2012-09-01]. Київ : Мінрегіонбуд України, 2012. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3199614993616077840 (дата звернення: 24.11.2025).
2. В.Ю Пересоляк, М.М Ходанич. Моніторинг ґрунтів Закарпаття. Монографія. Ужгород: ТУР прес, 2013. 110 с
3. Великоберезнянська селищна громада (12159776). OpenStreetMap. URL: <https://www.openstreetmap.org/relation/12159776#map=12/48.9204/22.6109&layers=Y> (дата звернення: 24.11.2025).
4. Великоберезнянська територіальна громада. *Великоберезнянська територіальна громада - вітаємо на офіційному вебсайті*. URL: <https://vberezrada.gov.ua/> (дата звернення: 24.11.2025)
5. Відкриті дані земельного кадастру України. *Відкриті дані земельного кадастру України*. URL: <https://kadastr.live/#15.74/48.904294/22.498137> (дата звернення: 24.11.2025)
6. Вулиці та дороги населених пунктів : ДБН В.2.3-5:2018. [Чинний від 2018-09-01]. Київ : Мінрегіон України, 2018. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3199686959802877315 (дата звернення: 24.11.2025)
7. Гетьман В. Екотуристичними стежками Ужанського національного природного парку. *Науковий світ*. 2011. № 7 (156). С. 20–21.
8. ЕКОЛОГО-ОСВІТНІ СТЕЖКИ – Національний природний парк "Кременецькі гори". *Національний природний парк "Кременецькі гори"*. URL: <https://kremgory.in.ua/еколого-освітні-стежки/> (дата звернення: 24.11.2025).
9. Захист територій, будинків і споруд від шуму : ДБН В.1.1-31:2013. [Чинний від 2014-06-01]. Київ : Мінрегіон України, 2014. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3083626778627933844 (дата звернення: 24.11.2025).

10. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 24.11.2025).

11. Каблак Н. І., Калинич І. В., Ничвид М. Р., Ваш Я. І. Особливості планування велосипедної інфраструктури в транскордонному регіоні Словаччини та України. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2025. Том 10. № 2. С. 33 – 37. URL: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-2-1> (дата звернення: 24.11.2025).

12. Карта - Природно-заповідний фонд України. *Природно-заповідний фонд України*. URL: <https://wownature.in.ua/karta/> (дата звернення: 24.11.2025).

13. Ковтун О. М. Правові аспекти охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2008. 16 с.

14. Матвієнко М. Г., Таран Є. О., Гандзюра В. П. Функціональне зонування території регіонального ландшафтного парку «Партизанська слава». Лісівництво, деревообробка та озеленення: стан, досягнення і перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем вищої освіти і науки в системі МОН України, Харків, 22–23 листопада 2022 р. Харків: ДБТУ, 2022. С. 69-71

15. Мельничук В. П., Гренджі А. М. Кліматичні рекреаційні ресурси Закарпаття // *Збірник наук. праць географ. факультету УжНУ*. – 2020. – С. 26–29.

16. Навчально-методичні рекомендації щодо виконання кваліфікаційної роботи (проекту) магістра (для студентів спеціальності 193 Геодезія та землеустрій). / уклд. : В. Ю, Пересоляк, І. В. Крильо, В. О. Романко та інш. / [Ужгород. нац. ун-т; геогр. ф-т; каф. геодезії, землеустрою та геоінформатики] – Ужгород : Видавництво «УжНУ», 2024. – 80 с.

17. Планування та забудова територій : ДБН Б.2.2-12:2019. [Чинний від 2019-10-01]. Київ : Мінрегіон України, 2019. URL: <https://e->

construction.gov.ua/laws_detail/3260441209981634046 (дата звернення: 24.11.2025).

18. Положення про Проект організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів : Наказ М-ва екології та природ. ресурсів України від 21.08.2014 № 273. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1134-14#Text> (дата звернення: 24.11.2025).

19. Поп С.С. Природні ресурси Закарпаття / С.С. Поп. – Ужгород: Карпати, 2009 – 340 с

20. *Природно-заповідний фонд України.*
URL: <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Katehorii-PZF-2020.pdf#:~:text=місцевого%20значення%20498%205,77%207642,57,92,17%201910517,58%2042,60%20Заказник%20загальнодержавного> (дата звернення: 24.11.2025).

21. Про екологічну мережу України : Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV : станом на 31 берез. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text> (дата звернення: 24.11.2025).

22. Про затвердження Положення про екологічну освітньо-виховну роботу установ природно-заповідного фонду : Наказ М-ва екології та природ. ресурсів України від 26.10.2015 № 399.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1414-15#Text> (дата звернення: 24.11.2025).

23. Про зміну меж території Ужанського національного природного парку : Указ Президента України від 11.04.2019 № 135/2019.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/135/2019#Text> (дата звернення: 24.11.2025).

24. Про парк - Ужанський національний природний парк. *Ужанський національний природний парк.* URL: <https://uzhanskyi-park.in.ua/pro-nas/istoriia-ta>

kultura/#:~:text=Ужанський%20національний%20природний%20парк%20розта
% (дата звернення: 24.11.2025).

25. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 № 2456-ХІІ : станом на 4 квіт. 2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 24.11.2025)

26. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ : станом на 8 серп. 2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 24.11.2025).

27. Романко В.О. Грунтознавство. Конспект лекцій /В.О. Романко, В.Ю. Пересоляк, І.В. Калинич – Ужгород: УжНУ «Говерла», 2021. – 99 с.

28. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2027 року : затвердж. рішенням Закарпат. обл. ради від 19.12.2024 № 1216. Ужгород, 2024.
URL: https://zakarpatt-rada.gov.ua/docs/rishennya/8/17_sesion/rish1216.pdf (дата звернення: 24.11.2025).

29. Стратегія розвитку природного та астротуризму на українсько-польській транскордонній території : розроблено в рамках проекту РВU2/0809/18 «Карпатське зоряне небо» / Асоц. інновацій та трансферу технологій «HORY ZONTY», ГО «Ін-т розвитку Карпат. регіону». Жешів ; Ужгород, 2018 р.

30. Флора - Ужанський національний природний парк. *Ужанський національний природний парк*. URL: <https://uzhanskyi-park.in.ua/doslidzhuy/pryroda-parku/flora/#:~:text=рослин> (дата звернення: 24.11.2025).

31. Чопко Х. Правові засади формування природно-заповідного фонду України. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2020. № 4. С. 127–131.
URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.20> (дата звернення: 24.11.2025).4

32. ArcGIS Web Application. *ArcGIS Web Application*. URL: <https://emerald.eea.europa.eu/> (date of access: 24.11.2025).

33. BIOFIN/UNDP (2024). *Kazakhstan Triples Protected Area Budget*. URL: <https://largelandscapes.org/wp-content/uploads/Kazakhstan-FOCUS-BRI.pdf#:~:text=protected%20areas%20at%20the%20national,These%20institutions%20may%20serve%20as> (дата звернення: 24.11.2025).

34. Brusak V., Maydanskiy M. The functional zoning of Carpathian region national nature parks and regional landscape parks: the current condition, methods and methodology of realization. *Visnyk of the Lviv University. Series Geography*. 2013. № 41. С. 50–69. URL: <https://doi.org/10.30970/vgg.2013.41.1930> (дата звернення: 24.11.2025).

35. LexLege. Art. 16. - Ustawa o ochronie przyrody. *Rozdział 2. Formy ochrony przyrody*. URL: <https://lexlege.pl/ustawa-o-ochronie-przyrody/art-16/#:~:text=Art.%2016.%20krajobrazowe%20w%20celu%20zachowania>, (date of access: 24.11.2025).

36. Natural heritage of Milicz Ponds. *Dolnośląska Kraina Rowerowa*. URL: <https://dolnoslaskakrainarowerowa.pl/en/ponds-of-milicz#:~:text=The%20Ponds%20of%20Milicz%20have,Lake%20Victoria%20and%20Lake%20Titikaka> (date of access: 24.11.2025).

37. Sobala M., Pukowiec-Kurda K., Żemła-Siesicka A. The Delimitation of Landscape Units for the Planning of Protection – The Example of the Forests by Upper Liswarta Landscape Park. *Quaestiones Geographicae*. 2019. Vol. 38, no. 1. P. 97–105. URL: <https://doi.org/10.2478/quageo-2019-0002> (date of access: 24.11.2025).

ДОДАТКИ